

TRØNDESK NATUR

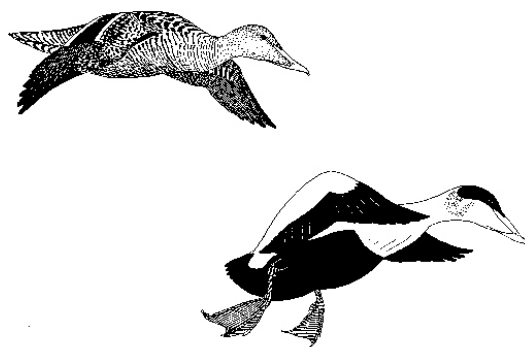
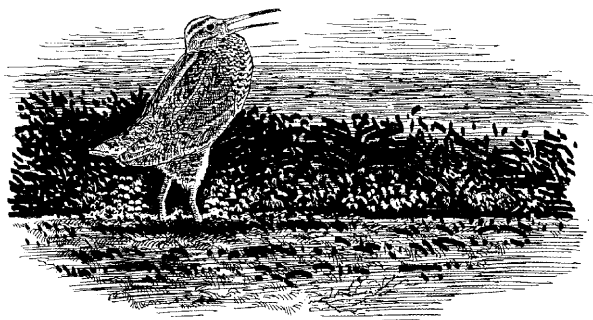
Nr. 1 - 2003

Tidsskrift for Norsk Ornitologisk Forening
avd. Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag

TN

NOF avd. Nord-Trøndelag
Postboks 68, 7501 Stjørdal

Hjemmeside på Internett:
<http://www.nofnt.no> E-post: post@nofnt.no

Kontingent 2003: Betales til konto: 4358 50 21661
Senior: 200,- Junior (u. 18 år): 50,- Familiemedlem (uten Trøndersk Natur): 30,-

Styremedlemmer 2003:

Leder: Inge Hafstad. 906 64 724
E-post: inge.hafstad@nofnt.no
Nestleder: Halvor Sørhuus. Tlf. 74 07 14 72 / 416 40 626
Kasserer: Morten Vang. Tlf: 72 83 07 70 / 908 67 453
Sekretær: Pål Mølnevik. Tlf: 74 15 14 05
Varamedlem: Einar Hugnes, Skatval
Varamedlem: Bjørn Fuldseth, Stjørdal

Landsstyrerepresentant

Inge Hafstad. Tlf: 73 52 49 57

Komiteer, utvalg, prosjekter, kontaktpersoner

LRSK/Nord-Trøndelag: Per Inge Værnesbranden, Innherredsveien 42, 7500 Stjørdal. Tlf: 74 82 55 38 / 975 38 439
Fuglevakta: Halvor Sørhuus. Tlf: 74 07 14 72 / 41640626
Hekkefugltaksering: Magne Husby. Tlf: 74 05 63 18
VinterAtlas: Per Inge Værnesbranden. Tlf: 74 82 55 38
Åkerriksekontakt: Morten Vang. Tlf: 72 83 07 70 / 908 67 453
Lokalnavnkontakt: Arnstein Indahl, Tlf: 74 07 14 86
NT ringmerkingsgruppe: Knut Krogstad. Tlf: 74 82 65 59
Rinnleiret fuglestasjon: Arnstein Indahl. Tlf: 74 07 14 86
Trøite Ringmerkingsstasjon: Hilde Stol Øyan. Tlf: 74 80 26 48

Lokallag (leder/kontaktperson)

Verdal lokallag: Trond Sørhuus. E-post: trond@vktv.no
Postboks 219, 7651 Verdal

Stjørdal lokallag: Børge Wahl. Tlf: 74 82 42 71 / 456 02 403
E-post: bo-wa@frisurf.no

Snåsa lokallag:

Pål Mølnevik, Gran, 7760 Snåsa. Tlf: 74 15 14 05

Steinkjer lokallag:

Per Ivar Nicolaisen Tlf: (P) 74166609/(A)74165663

NOF avd. Sør-Trøndelag
Postboks 139, 7401 Trondheim

Hjemmeside på Internett:
<http://home.no.net/nofst/>

Kontingent 2003: Betales til konto: 0530 32 57227
Senior 150,- Junior (u. 18 år) 50,- Pensjonist: 120,-
Familiemedlem (uten Trøndersk Natur): 75,-.

Styremedlemmer 2002:

Leder: Edvin Thesen Tlf: 90 79 45 35
E-post: edvinthesen@hotmail.com
Nestleder: Hans Martin Høiby. Tlf: 72 48 63 67
Kasserer: Espen Lie Dahl. Tlf: 95 21 00 76
Medlemsansvalig: Einar Lernes. Tlf: 95 06 24 16

Landsstyrerepresentant

Hans M. Høiby, Tlf: 72 48 63 67 / 480 01 195

Komiteer, utvalg, prosjekter, kontaktpersoner

LRSK/Sør-Trøndelag: NOF avd. Sør-Trøndelag
Postboks 139, 7401 Trondheim.

Fuglevakta: Otto Frengen.

Tlf: (P) 72 55 38 93 / (A) 73 59 22 94

Hekkefugltaksering: Geir Rudolfsen. Tlf: 922 26 833

VinterAtlas: Hans Einar Ring. Tlf: 72 52 66 50 / 909 72 032

Åkerriksekontakt: Beata Elisabeth Solbakken. Tlf: 72 59 10 09

Prosjekt hvitryggspett: Kjetil Aadne Solbakken. Tlf: 976 23 593

Lokalnavnkontakt: Jon Peter Stav. Tlf: 72 55 36 75

ST ringmerkingsgruppe: Svein Håkon Lorentsen.

Tlf: (A) 73 58 07 69 / 93 46 67 70

Stavsengan ringmerkingsstasjon: Einar Sæter. Tlf: 909 42 053

Lokallag (leder/kontaktperson)

Fosen lokallag:

Hans E. Ring Tlf.: 72 52 66 50 / 909 72 032

Hemne lokallag:

Atle Karlstrøm Tlf: (P) 72 45 35 38 / (A) 72 45 10 44

Orkla lokallag:

Dagrun Beate Skarsvåg Tlf: 72 49 74 00 / 917 91 639

Trondheim lokallag:

Ståle Prestøy tlf.: 72 89 87 80 / 900 55 708

Abonnement på Trøndersk Natur 2003

200 kr

Nr. 1 (årg. 30) 2003

Kjære leser!

Trøndersk Natur har all grunn til å jubile! Vi feirer i år at bladet har nådd sin 30. årgang. Første offisielle nummeret kom ut i 1973. Året før kom det ut et prøvenummer ned et opplag på 1200. Det første ordinære nummeret hadde et opplag på 1500. Til sammenligning har TN hatt et opplag på 600 de siste årene. Abonnementskostnaden i 1973 var kr 10, og i dag koster et abonnement 200 kroner.

Årstallene sammenlignet med antall år-ganger halter litt, og det skyldes at TN si historie ikke er uten avbrudd. Fra og med 1975 ble det et opphold i utgivelsene fram til 1977.

Vi er kommet midt i det FN har utpekt som "Ferskvannets år". I år 2003 blir det landet rundt avviklet arrangement som

viser at vi i Norge er usedvanlig heldige som har svært god tilgang på rent vann. Men vi skal ikke tro at denne skatten er evigvarende: Vi blir bedt om å tenke over det faktum at når du skyller ned toalettet én gang, bruker du like mye vann som én person i et utviklingsland bruker på en hel dag til å vaske seg, gjøre rent, lage mat og drikke.

Miljøminister *Børge Brende* har uttalt at i dag dør 2 millioner mennesker hvert år på grunn av vannmangel. Dette i stor kontrast til de heldige skole- og barnehagebarna i Trondheim som på Verdens miljødag 5. juni klokka 11.15 kunne drikke en slurk av hver sin tildelte vannflaske med rent "jonsvann" på, tappet rett fra springet!

Lærere og andre voksne som har med barn og ungdom å gjøre, gjør et stort og viktig arbeid i å bevisstgjøre hver enkelt om verdien av rent vann for alt levende på planeten Tellus. Det er med glede vi ser at vi stadig får flere "grønne skoler" og "grønne barnebyer".

Jon Peter Stav

Manus: Artikler og innlegg til TN sendes til redaktørens adresse, og leveres helst som elektronisk post eller på diskett. Lengre artikler skrevet på maskin eller med håndskrift må leveres i god tid før manusfrist. Redaksjonen er ellers behjelpelig med å sette opp artikler og innlegg.

*Forsidebildet viser ei perleugle fotografert av Jon Peter Stav.
Baksidebildet viser rødnebbterner fotografert av Torgeir Krokan.*

Redaksjon: Jon Peter Stav

Adresse: Antonie Løchensv. 9
7020 Trondheim

Telefon: 72 55 36 75

E-post: jpstav@online.no

Trykk: Lade Offset

ISSN: 0806-0517

Opplag: 600 eks.

Tidsfrister for bidrag:

Nr. 1: 20. mai

Nr. 2: 20. oktober

NOF

NATTJEGERE

av Torgeir Krokan

Årsaken til at uglene er visdommens symbol over store deler av verden er nok fordi de ser så kloke ut med sitt store hode og sine kloke øyne. Men også uglene har fått utseende som er tilpasset for å overleve i naturen.

Nattjegere trenger ekstremt god hørsel og det brede hodet til uglene gir plass til store øyne og øreåpninger. Dette gir fordeler i å lokalisere en lydkilde og fange et skjult bytte som beveger seg. For å kompensere et litt smalt synsfelt har de et svært bevegelig hode som gjør at de kan se rett bakover.

Dersom vi bare tar hensyn til de ytre målene, er lappugla nesten i klasse med hubroen når det gjelder størrelse. Den lange halen, den omfangsrike fjærdrakten og det enorme hodet gjør at skinnet bedrar. Føttene er forholdsvis små, men beina er lange. Lappugla kan derfor bare fange mindre byttedyr, også de som lever under snøen.

Slagugle

Slagugla er en stasjonær, nordlig storugle. Hunnen finner sjelden hekkplass lengre enn to mil unna sitt eget fødested. Der lever de som regel i et livslangt ekteskap, og begge kjønnene holder til på samme sted året rundt. Hvis vi hører hannen rope eller synge om høsten, er det territo-

riet som skal forsvares mot streifende ungfugler. Slagugla er en av uglene som går til angrep på fredsforstyrre. Hvis noen nærmer seg reiret eller de ikke flygedyktige ungene, angriper den uten forvarsel. Den risper med klørne og slår med vingene.

Slagugla mangler stort sett fiender i nordisk natur, og den har dessuten evnen til å overleve de verste snøvintrer. Den kan bli svært gammel, og det er funnet fugler som er blitt opptil 20 år gamle. Man kan si at den verste fienden til slagugla er menneskeskapte ting som transformatorer, ledninger og biler. De fleste dødsofrene blant slaguglene omkommer av ulykker i møte med noe av dette.

Slagugla ligner mye på ei stor og lys kattugle. Slagugla ser svært lys ut i flukt, og den kan forveksles med en hunnfugl av snøugle. Biotopen utelukker som regel feil artsbestemmelse.

Sløret danner en nesten perfekt sirkel i samme fargetone som kroppen.

Lappugle

Lappugla har asymmetriske ører. Høyre og venstre øreåpning har ulik utforming, og er plassert i ulik høyde på hodet. Dette er helt nødvendig for å fange et skjult bytte som beveger seg.

Hele ansiktet til lappugla fungerer som et eneste stort i lydsamlende ytterøre. Jo større hodet er, desto nøyaktigere blir lokaliseringen av byttet. Et stort hode gjør at den kan fange opp mer lyd. Det gjelder spesielt lyd med lave frekvenser. Lavfrekvente lyder bærer lenger enn høyfrekvente, og derfor hører lappugla raslelyder fra smådyr på langt hold. Mens ugla glideflyr i angrep mot byttet, kan den nøyaktige posisjonen til byttet som beveger seg følges kontinuerlig.

Perleugle

Perleugla er den vanligste av uglene våre. Den er hullruger og forekommer fra lavlandet til bjørkebeltet over hele landet. Den jakter der tilgangen på små pattedyr er størst, og den er en art som er utpreget nattaktiv. Perleuglas sang kan høres regelmessig fra januar, og den øker på utover vinteren helt til den når sine høyder i mars- april.

Perleuglehannen er ikke monogam. Så snart den første hunnen ruger er hannen i full gang med å synge til seg en ny. Det kan ta bare 2 – 3 uker fra den første hunnen legger egg til den nye er i gang med egglegging.

Da blir det travle tider for perleuglehannen, for fram til klekking i det første reiret fører hannen de to hunnene sine likt.

Perleugla er vanskelig å få øye på, ettersom den holder seg i skjul når det er lyst, enten i et hult tre eller tett trykket inntil en trestamme. Navnet perleugle kommer av de hvite "perleflekkene" på issen og ryggen.

Hornugleunger

Dette var faktisk tre små hornugleunger som nettopp hadde forlatt reiret, selv om det kan se ut som om det er ugler som har sett sine beste dager der de sitter og støtter hverandre. Hornugleungene er født og oppvokst i et gammelt skjærereir i toppen av ei gran. Bonden som bor bare 100 meter unna reiret, var uvitende om at han hadde slike sjarmerende naboer som dette.

Sjarmen til hornugla er en ting. Hornugla er også til stor nytte for landbruket fordi den jakter på smågnagere som bonden gjerne vil bli kvitt. Vi får bare håpe at ungene overlevde de farene som truet.

Farlig er det i skogen, men enda farligere ville det ha vært å forbli i reiret inntil de ble flygedyktige. Sannsynligvis har ungene, som er gode klatrere, forlatt reiret og deretter gått bort til dette treet som sto nærmest og klatret opp.

De er et syn der de sitter på greina, og man kan bare forestille seg synet av tre slike spankulerende på bakken...

Som andre ugleunger forlater hornugleungene reiret ei uke før de er flygedyktige. Den beste beskyttelsen deres er å sitte stille når en fare truer, og ligne en del av en stubbe eller et tre.

Spurveugle

Europas minste uglepar har en streng kjønnsrollefordeling i hekketiden. Hunnen begynner å miste interessen for jakt flere uker før egglegging, og nå tigger hun bytte fra hannen i stedet. Hunnen unngår å delta i jakten og sparer på denne måten energi til økt eggproduksjon. Mens hannen står for all matforsyning, ruger hunnen eggene og varmer ungene alene. Hunnen sørger også for en god del rengjøring og frakter ut fjær og oppgulpsboller fra reiret. Hun slipper det rett ned fra reirhullet eller hun frakter det til de nærmeste trærne. Ved rota av reirtreet kan det tilslutt hope seg opp en bra haug med rester. Spurveugla er temmelig enestående blant uglene når det gjelder denne oppryddingen. Spurveuglereir er meget vanskelig å finne, for den trykker så hardt. Men noen ganger kan avfallshaugen røpe reirtreet.

Spurveugla er den minste av uglene. Den blir ofte oversett fordi den er så liten. Spurveugla er ikke større enn en dompap. Låten ligner også på dompapens, men er kraftigere og høyere.

Spurveugla har den mest bevegelige halen av alle ugleartene. Den holdes nesten aldri stille, men ugla rykker den hit og dit sideveis.

Kattugle

Det latinske navnet på kattugle er *strix aluco*, og det betyr ”lyssky ugle”. Kattugla hører hjemme i kulturlandskapet, og den lever ofte som menneskets nærmeste nabo i parker og alleer med gamle og hule trær. Blant ugler som er ringmerket i Norge har kattugla den nest lengste levealderen, det eldste individet ble

14 år. Nesten 60 % av kattuglene dør det første leveåret, mens den årlige dødeligheten for eldre ugler er drøyt 30 %.

Undersøkelser har vist at kattugla synger mindre når det regner. Lyden spres 69 ganger bedre under tørre forhold enn under regnvær. Kattugleungene forlater reiret før de

er flygedyktige. Men blir de angrepet av ekorn eller mår, er de langt fra hjelpeløse. De skremmer fienden ved å blåse opp fjærdrakten, spre de brede vingene og stirre sint med store skinnende øyne.

Kattuglehunnen kan gå til angrep dersom den føler at ungene er truet. Den kommer uten forvarsel og på lydløse vinger angriper den med sine sylskarpe klør.

I overtroen het det at hvis man hørte kattuglas skrik ”kle kvitt” på natten bar det varsel om død.

Hubro

Hubroen står for mange som selve symbolet på norsk villmark. Av de 10 ugleartene som hekker i Norge, er hubroen den største. Den har et vingespenn på utrolige 1,80 m.

Hubroen ble totalfredet i 1971, men det har ikke stoppet tilbakegangen. Ungeproduksjonen er svært lav, så forstyrrelser ved reiret bør vi selvfølgelig unngå.

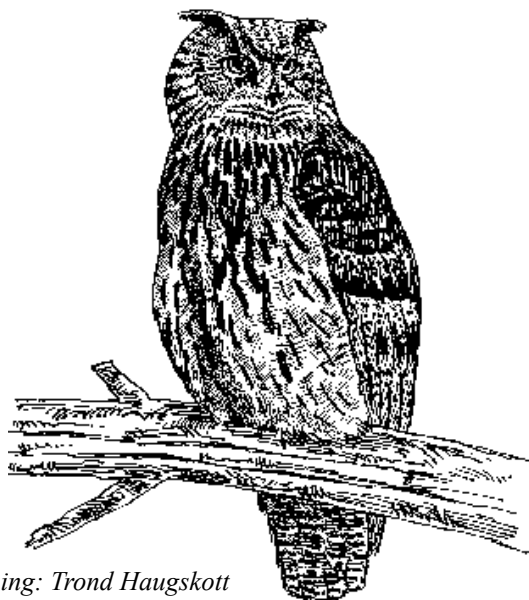

Kattugleungene forlater reiret når de er fire uker gamle. Da kan de fly korte strekninger. Familien holder sammen i opptil tre måneder etter at ungene har forlatt reiret.

Den verste fienden til kattugla er måren, som lett tar seg inn i reirhulene og tar både egg og unger.

I innlandet består hubroens diett hovedsaklig av pattedyr, deretter fugler og amfibier. De fuglene den tar mest av er hønsefugler, trostefugler, rovfugler, ugler og kråkefugler. Ved kysten derimot, tar den flere fugler enn pattedyr. Amfibiene utgjør bare en liten del av føden. Ender, måker og alkefugler er de viktigste byttedyrene ved kysten.

Andre navn hubroen er kjent under er f.eks steinulv, bergulv og stynul.

Tegning: Trond Haugskott

Haukugle

Haukugla er et eksempel på en ugle som er i full aktivitet midt på lyse dagen. Ugleøyet er innstilt på å utnytte minimale lysmengder om natten, men ugle ser også godt i dagslys.

Haukugla er lite sky og den kan være lett å få øye på, der den som oftest sitter øverst i tretoppene. Den er også lett å kjenne igjen på de smale tverrstripen på undersiden. Det er dette haukemønstret som har gitt haukugla navnet.

Haukugle er et godt navn på arten. Ingen annen ugle viser så mange hauklignende karakterer som haukugla. Den er svært dagaktiv, og viser seg gjerne fram sittende i tretoppene eller andre steder godt synlig. Den er både rask og uredd.

Jordugle

Jordugla, også kalt myrugle og stutt-hornugle, er en av våre vanligste ugler. Bestanden varierer sterkt fra år til år. Den hører først og fremst hjemme i fjellskogen og i vierbeltet i fjellet, men vi finner den også i heiene langs kysten. De fleste jorduglene forlater landet om vinteren, og etablerer territorier når de ankommer hekkeplassene i mars – april. Den kjennetegnes på den brunaktige kroppsfargen og de lange vingene med mørke felter under.

Jordugla jakter hele dagen. Den har en egen, svært energikrevende jaktmetode som den bruker regelmessig. Den står stille i lufta ved å "rytle" (helikopterflukt), mens den avsøker marka under. Denne jaktmetoden lønner seg bare når det er rikelig med småpattedyr.

Den bakkehekkende jordugla er utsatt for mange farer, og en del hekkinger spoles av angrep fra både ravn og kråke. Jordugla er heller ikke sikker for vandrefalk, hønsehawk eller hubro.

Alle fotografiene er tatt av artikkelforfatteren.

Bildetekstene er redaktøren ansvarlig for.

Torgeir Krokan

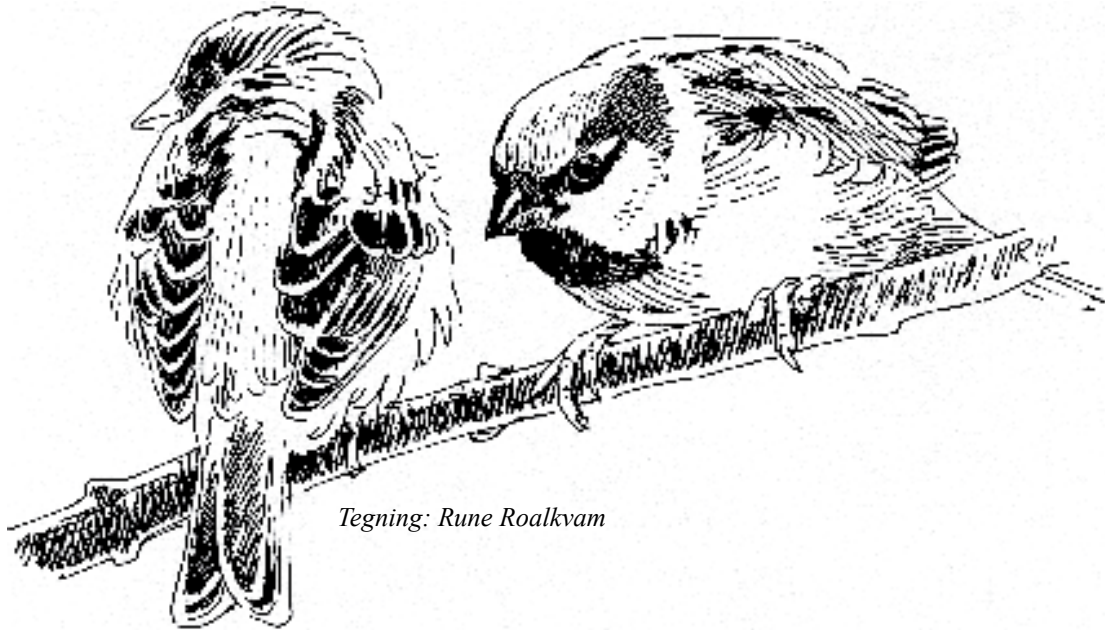
Torvtaket 40

7075 Tiller

t-krokan@online.no

GRÅSPORVEN - ein heimkjær fugl

av Torborg Berge

Tegning: Rune Roalkvam

Gråsporven har vorte kåra til Årets fugl 2003. Han er ein folkekjær og munter fugl som dei fleste av oss tek for gitt. Elska eller hata –kva ligg til grunn for menneska si oppfatning av denne arten, og kor mykje veit me eigentleg om han? I Storbritannia har gråsporven hamna på raudlista over trua artar. Kva er årsaka til det, og korleis er stoda til gråsporven i Norge?

*Forfattaren si adresse:
Torborg Berge, Klæbuvn. 106,
7030 Trondheim.
E-post: prosjekt@birdlife.no*

Når kvikksølvet ligg samanklumpa nedst i termometeret, dagane er over før dei har byrja og kald vind uler rundt hushjørnet, er det ikkje mykje liv å sjå. Unnataket er nokre små, gråbrune fjørballar som sit på tunet utanfor kjøkkenvindauget, eller fêr som små kuler gjennom lufta. Det er gråsporven, den hardføre og lite sky skapningen, som mange, ikkje utan grunn, kallar huskall. Han er ein av få fugleartar som held seg hjå oss heile vinteren. Sjølv så langt nord som lengst nord i Finnmark "er den altsaa fuldstændig stationær", skreiv Collett i 1921. Gråsporven er med andre ord veldig stadbunden og held seg stort sett innanfor ein radius av ein kilometer heile året.

Skade- eller nyttedyr?

Ikkje alle var like glade i den vesle tassen, og "Det hev vore ymse meiningar um graasporven skulde reknast for aa vera nyttug eller skadeleg" (Strand, E.1901: *Norske fuglar I Sitjefuglane*). Collett skriv i Norges fugle (1921) at "Graasporven er som oftest mindre vel likt, da den foruden at gjøre skade paa kornagre- ne ogsaa fordriver andre og ædlere smaafulge-arter fra parker og haver ved at optage alle pladse og gjøre naboskabet for utiltalende for de andre". Han skriv vidare at "Graasporven er en meget intelligent fugl, som meget vel forstaar at indrette sig efter om-givelserne. Hvor den ikke forfølges,

bliver den snart meget tam, ja næsten fræk". Embrik Strand strekkjer seg litt lenger i boka "Norske fuglar I. Sitjefuglane": "Det vilde difor vera betre, um folk, i staden for aa stella vel med graasporven, som dei mangestad gjer, la seg etter aa tyna honom. Og det burde ikkje minst dei gjera som er glad i og vil freda um andre smaafulgar. Den beste raadi til aa tyna mange paa ein gong er aa straa korn paa slett mark i ei lang rad,

“Graasporven hev ein velsigna givnad til aa kunna øksla seg, og han gjer ikkje anna heile sumaren enn yngjer” (Strand 1901). Ja, gråspurvhoa legg gjerne dei første 4-5 egga sine i april, og deretter går det slag-i-slag med eitt til to kull til utover sommaren. Egga vert ruga i 13 til 14 døgn før dei klekkjer, og ungane må deretter fôrast i 16-17 døgn før dei forlét reiret. Ungane greier ikkje å ta til seg mat sjølv før om lag ei veke etter utflyging, og sjølv då vert dei fôra endå ei til to veker av foreldra. Mora kan likevel byrja å leggja egg att berre få dagar etter at det førre ungekullet flaug ut or reiret, og difor er det helst hannen som fôrar etter utflyging. Før utflyging deler foreldra på å fôra, men hoa fôrar då meir enn hannen. I heile denne tida er insekt det vanlegaste på menyen. Egglegging og ungefostring kan halda fram til like uti august, og ungane kan byrja å reprodusera sjølv før det har gått tolv

månader.

Etterkvart som ungane vert uavhengige, streifar dei rundt i nærområdet (ca. 1 km) og dannar lause flokkar som samlar seg der det er mykje mat. I første omgang et dei mykje gras- og ugrasfrø, og der det finst korn, kan dei også ta dette etterkvart som det mognar. ”...og so god mathelsa som han hev, er det ikkje so reint lite han kann gjera ende paa med det” (Strand 1901).

Når hekketida er over, slår også dei vaksne seg saman med desse flokkane for ei tid, sjølv om dei framleis er knytta til reiret, og ofte returnerer dit for å overnatta. Utpå hausten bryt ”sommarflokkane” opp, og dei vaksne vender tilbake til hekkeområdet. Der bruker dei nå mykje tid i og ved reiret. Når ungfuglane, litt seinare, vender attende til hekkeområdet der flokken vart danna og byrjar leita etter reirplassar, er vaksenfuglane vel etablerte, og det er

ingen tvil om hva for reirplassar som er opptatte og ikkje. Ein kan då sjå små ungfuglflokkar som fêr rundt og sjekkar ut holer under takskjegg og møner på leiting etter ein eigna plass. På denne måten lærer dei kva slags plassar som eignar seg som reirplass, samstundes som dei får oversikt over ledige holer der dei kan overnatta kalde vinternetter. Så snart dagane byrjar å verta lenger utpå seinvinteren, vil unge hannar ta i bruk ledige høl, forsvara dei overfor andre hannar og syngja ihuga til dei får seg ein make.

Små luringar

Før trudde ein at gråspurven var heilt monogam og hadde den same maken gjennom heile livet. Undersøker me litt nærare, ser me at heller ikkje alle spurvane er like trufaste. Ein sjeldan gong vil ein hann underhalda to hoer, og han kan då vera far til ungane i to ulike reir på same tid. Vanlegare er det at hoa parar seg med ”framande” hannar, slik at nokre av ungane i reiret ikkje tilhøyrer maken hennar.

Hoa kan velja hann ut frå kor flink han er til å fôra ungar, eller ut frå kor stor brystfleck han har, noko som ofte heng saman med fôringsevna. Hannen sin brystfleck kan tolkast som eit sant signal for kor stor og sterk han er. Dette er fordi tuppane på brystfjørene er lyse, medan basisen er svart. Fuglar som er aktive vil fortare slita av tuppane (såkalla bremfelling) og dermed få større brystfleck enn fuglar som er mindre aktive. I vinterflokkar har det vist seg at hannar med store brystflekke er dominante over hannar med små brystflekke, og dermed får dei også større tilgang på mat og har lettare for å halda seg i god form. Mykje kan også tyda på at hannar med store brystflekke er meir attraktive for hoene, sjølv om det på somme stader kan verka motsett.

Gråspurven - ein art i tilbakegang

Gråspurven er ein av mange artar fuglar, virvellause dyr og planter som har hatt ein drastisk nedgang i Nord-Europa dei siste 25 åra. Nokon har byrja å kalla dette tapet av biologisk mangfald for "Den andre tause våren", og det er nært knytta til intensivering og industrialisering av landbruket. Målet, å gjera så mykje som mogleg av primærproduksjonen tilgjengeleg for menneskeleg forbruk, vert etterstreba så hardt at det går sterkt utover resten av naturen og får ein katastrofal effekt på biodiversiteten.

Gråspurven har også vorte negativt påverka. I Storbritannia har han hamna på den "ekte" raudlista over trua artar etter at over 50% av den britiske bestanden har forsvunne i løpet av dei siste 25 åra.

På grunn av den store tilbakegangen, vart det sett i gang ei stor undersøking for å sjå kva som hadde hendt med spurvane i London. Ein fann då ut at det var fleire sporvar i utkanten av byen enn i sentrum. Elles var det fleire sporvar på stader der dei vart føra, og fleire sporvar hekk i hus bygde mellom 1919 og 1944 enn i hus bygde i andre tidsintervall. Sporvar som vart observerte ved gamle bygningar hekk som oftast i holer, krok og sprekk på sjølve bygningen, medan sporvar ved nyare bygningar oftare la reira sine i ein busk eller hekk i hagen. Dette kan tyda på at spurvane føretrekk å ha reiret sitt i hus der dette er tilgjengeleg. Kanskje kan difor tettare hus med påfølgjande mangel på reirplassar også forklara litt av kvifor gråspurvbestanden har gått så kraftig tilbake.

Status i Norge

Dei fleste nordmenn har kanskje inntrykk av at det var meir gråspurv før enn nå, men ettersom me aldri har hatt oversikt over gråspurvbestanden her til lands, er det vanskeleg å seia

noko sikkert. Det er likevel ikkje så utenkjeleg om bestanden har gått kraftig tilbake, ettersom også norske bønder har gått over til å driva meir effektivt og intensivt, sjølv om omfanget av dette kanskje er litt mindre her enn i Storbritannia. Også her fører høgare hygieniske krav i fjøsa til færre insekt, fôrrestar og spillkorn.

Tidlegare møtte gråspurven eit liknande problem. Løvenskiold skriv i si "Håndbok over Norges fugler": "Den har også sitt tilhald i byene, men var tidligare mer tallrik her. Etter at hestekjøretøyene mer og mer erstattes av biler, finner den ikkje lenger den same tilgang på føde."

Kanskje er det eit håp at hesten er tilbake på mange gardar, spesielt på Austlandet? Mangel på reirplassar kan også vera eit problem, ettersom både siloar og hus har vorte tettare.

Gråspurven held seg stort sett innanfor ein radius av 1 km, så vinterutbreiinga bør i høgaste grad falla saman med hekkutbreiinga. Samanliknar ein kartet frå *Norsk Fugleatlas* i 1994 med kartet frå *Vinteratlas*, vil ein difor kunna seia litt om korleis utbreiinga har endra dei siste ti åra. Her er det ikkje store skilnader, noko som kan tyda på at den totale utbreiinga ikkje har endra seg stort sidan 1994. Lokalt kan det likevel sjå ut som om utbreiinga har endra seg ved ein tendens til framgang i Hedmark, samt tilbakegang på kysten av

Foto: Terje Kolaas

Nordvestlandet, Nord-Trøndelag og Nordland.

Kva kan gjerast?

Medan forskarane freistar å finna årsakene til nedgangen i gråspurvbestanden, kan folk flest hjelpa både gråspurven og andre fugleartar ved å sørgja for at dei har nok mat, vatn, skjul og reirplassar. Vidare kan me arbeida med å få gråspurven bort frå lista over skadedyr. Me bør også etterstreba å få betre kunnskap om gråspurven sin status.

Dersom det viser seg at han er i trøbbel i Norge, må me jobba vidare med å få han inn på Raudlista over trua artar, samt setja i gang konkrete tiltak for å verna om han.

Denne artikkelen er en forkortet utgave av forfatterens artikkel i "Vår Fuglefauna" nr 1, 2003: 5-10.

red.

Kartlegg gråspurven og legg han inn i fugleatlas!

For fortløpande informasjon om Årets fugl 2003, sjekk opp NOF sine nettsider på www.birdlife.no, og klikk deg rundt. Her vil du finna diverse stoff om gråspurven, samt informasjon om aktivitetane rundt Årets fugl 2003.

For å profilera Årets fugl og NOF på ein best mogleg måte, er det viktig at alle gjer ein innsats for prosjektet. Etter kvart vil me senda ut pressemeldingar, og informasjonsark til skular og aktuelle organisasjonar.

I sist nummer av VF (4:2002) oppfordra me folk til å føra sporvane, samt byggja og hengja opp kassar til dei. Dette er det berre å fortsetja med, då det kan vera ekstra hardt for fuglane å finna seg mat nå på sein vinteren. Vidare har me alt utlyst ein teiknekonkurranse for barn (sjå boks på neste side).

Me oppfordrar folk til å leggja inn hekkeobservasjonane sine i Norsk Hekkefuglatlas. Samstundes har me oppretta eit samarbeid Nettverk for miljølære (NML), der me oppfordrar folk til å registrera gråspurvobservasjonane sine (sjå boks lenger bak i artikkelen). Her håpar me at så mange som mogleg vil gjera dette, slik at me kan få betra oversikten over gråspurvbestanden i Norge. Alle data vil til slutt enda opp i den interaktive hekkefugldatabasen www.fugleatlas.no

Norsk Naturbokhandel AS har også fått inn dei obligatoriske krusa, pinsane og t-skjortene med motiv av Årets fugl 2003.

Med dette oppfordrar me alle til å gjera ein innsats for å hjelpa og profilera gråspurven. Sit du inne med gode idear, eller berre har lyst til å gjera ein innsats, så ta kontakt!

Torborg Berge
prosjekt@birdlife.no
73526040 (NOF) / 73938897 (priv.)

For å få betre oversikt over gråspurvbestanden og utbreiinga hans, og for betre å sjå om bestanden har gått tilbake dei siste åra, er det viktig å samla inn så mange observasjonar som mogleg. Difor er det fint om også du vil senda inn gråspurv-observasjonane dine.

Dersom du alt er registrert som brukar av Norsk Hekkefuglatlas, legg du fortløpande hekkefunna dine inn på www.fugleatlas.no. Vil du verta ny fugleatlasbrukar viser me til eigen artikkel på s. 20-22 i dette nr. av VF, og s. 146 i VF nr. 3, 2002. For å få inn så mange opplysningar som mogleg om gråspurven, samarbeider også NOF med Nettverk for miljølære (NML). Me håpar at samarbeidet vil føra til at NOF får inn informasjon frå grupper av befolkninga som me sjølv ikkje når ut til. NML vender seg mlm.a. til skuleverket, og har eit opplegg der skuleklassar kan velga gråspurv som prosjektarbeid. Observasjonane frå skulane og andre som vert nådd gjennom dette nettverket, kan registrerast på <http://miljolare.no/graspuv/>. Dei som legg inn observasjonar her, vil også kunna logga seg på for å sjå oppdaterte oversikter over det som har kome inn på prosjektet, både i liste og i kart.

Alle hekkeobservasjonane som kjem inn til NML vil til slutt verta importerte i www.fugleatlas.no, og alle observasjonane som NOF samlar inn i fugleatlas vil også verta sendt over til NML. I tillegg til dei vanlege opplysningane som vert lagt inn i fugleatlas, ønskjer me litt ekstra informasjon om gråspurven, og desse opplysningane må leggjast inn som kommentar til observasjonen:

1. Habitat (by, tettstad, gard)
2. Bygningstype (bustadhus, driftsbygning i landbruket, industribygg)
3. Finst det fuglekassar (tilpassa gråspurv) i nærleiken
4. Er reiret i fuglekasse
5. Ca. byggeår for bygning med gråspurv
6. Driftstype dersom på gard (korn, dyrehald, gras utan dyr, nedlagd)
7. Dersom dyrehald, kva slags artar, og ca. kor mange dyr finst på garden
8. Vert spurvane føra (vinter og el. sommar, sporadisk)

Slik går du fram:

- 1) Logg deg inn på www.fugleatlas.no, og registrer observasjonane dine.
- 2) Får du problem med innlegginga i databasen, kontakt brukarstøtte på fugleatlas@nina.no, eller nof@birdlife.no (73526040).

For dei som rapporterer via <http://miljolare.no/graspuv/>, vil fylkeskontaktane dela ut passord for pålogging, samt kunna hjelpa deg om du skulle få problem med registreringane.

Oversikt over fylkeskontaktar for registreringar på NML:

Sør-Trøndelag: Jon Peter Stav

Antonie Løchens vei 9, 7020 Trondheim
Tlf: 72 55 36 75 (priv.) / 48 24 48 74 (mob.)
e-post: jpestav@online.no

Nord-Trøndelag:

Einar Hugnes
Dregsetv., 7510 Skatval
Tlf: 74 80 16 21 (priv.) / 99 04 95 08 (mob.)
e-post: ei-hug@online.no

VISDOMMENS FUGL I FOKUS

av Gunnar Holt

En lappugle stirret avisleseren midt i øynene uten å blunke første fredag i mars fra Adressseavisens annonsesider. Det myke og runde hodet med to store øyne rettet framover tiltrakk seg straks oppmerksomheten blant andre annonser for kampsportshow, amatørteater og rockekonsert.

*Forfatterens adresse:
Rostengrenda 21
7091 Tiller*

Uglehodet er lett å kjenne igjen. Alle ugler har et utseende som gjør at vi mennesker verden over kjenner dem igjen uten videre, enda det dreier seg om 136 forskjellige arter. Alle syntes nok også at det ringformede mønsteret rundt øynene, sløret, var dekorativt, skjønt de fleste hadde vel også vært enige i at andre uglehoder kunne ha passet like godt i annonsen, - haukugle, perleugle eller kattugle for eksempel. Den bløte fjærdrakten og det spraglete mønsteret gjør alle våre 10 norske uglearter til dekorative blikkfang.

Få hadde sett lappugle før. I våre trakter er lappugla en tilfeldig gjest fra eldre og usjenert barskog slik den kan fremstå som selve trollskogen med huldrelys over seg på grensen mot Sverige og nordpå langt fra hus og vei. Siste gang denne, vår nest største ugle, ble sett i Trondheim, var på Heimdal i 1997. Lappugla for sin del fremsto i annonsen som den gjør ved første møte med oss mennesker, fryktløs, nærmest litt nysgjerrig, nettopp slik tilfellet var på Heimdal da naturfotografene satt i ring rundt treet hvor streiffuglen ventet tålmodig og lot seg fotografere gjennom en måned.

Uglene lever tett innpå oss. Vi synes nok vi kjenner dem. De har bi-dratt til overtro og myter, men vi ser dem sjelden eller aldri. Mange sitter urørlige på grener nær stammen eller i hulrom i gamle trær så ikke kråker og hønsehauk, ilder og mår ser dem

mens de venter på skumringen og nattemørket. Det er jo nettopp da uglene er på farten. Uglene er nattens jegere fremfor noen. På nyåret fikk folk virkelig sjansen til å studere dem nærmere i Trondheim. Lappugla tittet frem på avisannonser, plakater, T-skjorter og TV innslag, og i Viten-skapsmuseets utstilling møtte man de øvrige norske uglene utover våren, fikk høre om deres spesielle tilpasninger og levesett, og ikke minst hvordan nettopp uglene oppfører seg i de ulike bydelene her i Trondheim. Underveis kunne man på ulike vis oppleve magien i uglenes verden.

Fjærbamsen

På åpningsdagen kunne den interesserte få et glimt av en annen uglear, den største av dem alle, en spill levende hubro, og folk sto tett i tett også utenfor museumsbygningen. Rolig og behersket med fjærene lett tilbaketrukket lot den seg beskue i garasjen, og publikum var synlig imponert. Fuglen var i fin form med vekt 2,7 kg etter å ha tilbrakt vinteren i trygg forpleining siden 9. desember 2002 da den ble funnet utsultet og

forkommen inne ved Frengen, Haffella i Rissa kommune. Fuglen var ringmerket i Sverige. 94A-03697 Svenska Riksmuseet Stockholm, sto det skrevet på ringen. Ved nærmere undersøkelse viste det seg å være en ung hannfugl oppdrettet og satt ut i Arvidjaur i nord-Sverige i september. Da hadde den veid 2 kg. Tre måneder etter ble den fanget på Rissa og veide bare 1,4 kg, men var uten synlige skader.

Ronald Haarberg i Hasselvika tok hand om hubroen, matet den med variert kost som kalkun og elgkjøtt, mus, bisamrotte, teiste og storkand av hensyn til fordøyelsen slik at den skulle få opp gulpeboller. Matlysten kom litt etter hvert som maten ble

lagt frem i buret. Bisamrotte falt ikke helt i smak. Den forble halvspist selv etter to dager. Kalkun ble foretrukket fremfor and. Også levende kylling ble gitt for å se hvor gode rovfuglinstinkter oppdrettshubroen fortsatt hadde. Den var jo vant med å få maten servert og hadde tapt mye vekt i den tid den var fri. Etter fjorten dager i forpleining la den på seg 4 hg, etter nye fjorten dager 5 hg til slik at den midt i januar endte opp på vekten 2,6 kg, var frisk og rask og klar til å vende tilbake sitt rette miljø. Men først fikk et par hundre interesserte publikummere på Kalvskinnet møte den stolte fuglen. "Oooh" lød det i unison fistel da uglepasseren tok et solid grep rundt de fjærklede bena over føttene med de sterke klørne og hubroen bredte ut vingene i hele sin lengde. En fullvoksen hubro på 4 kilo kan ha et vingspenn på lengde med en voksen mann. Hubroens eget rop, det dype "hoo" fikk ikke publikum høre, derimot at hubroen ble totalfredet i Norge i 1971 etter at

den nærmest var blitt utryddet i flere landsdeler bortsett fra små mer eller mindre levedyktige stammer i kyststrøkene der det finnes et berg eller juv med hekkemuligheter.

I boken "Nattens jegere" fra 1963 fortalte Sverre M. Fjelstad, den kjente naturfotograf og tidligere programleder for NRK TVs populære program "Naturmagasinet", historien om livet til hubroparet Gråkvass og Gråtopp, skjebnen til deres tre ugleunger og konsekvenser av dristige jegeres uforsiktighet. Foruten skogens firbente skapninger interesserte han seg tidlig for nettopp ugler. Allerede i sin første bok "Med nebb og klør" fra 1961 stiftet leserne bekjentskap med blant annet de to hornugleungene Alfa og Omega som han adopterte i 1954.

Sviktende tilgang på mat, jakt og kollisjoner med strømledninger og elektriske installasjoner som gir dødbringende støt reduserte hubrobestanden utover 1960 tallet. På 1980

tallet ble det gjennomført et hjelpeprogram der unge individer ble foret opp og satt ut etterpå. Slik oppnådde man minst 16 nye lokaliteter på Østlandet. I Sverige har man hatt i gang 8 ulike prosjekt der til sammen 3300 hubroer er blitt satt ut og over 50 nyetableringer blitt registrert. Hubroen er normalt utsatt for stort frafall første leveår. Takket være denne innsatsen hekker rundt 1200 til 2000 par i Norge i dag. Den forekommer fortsatt i Trondheimsområdet selv om den var vanligere før.

Hubroen er en staselig fugl, noe også Ronald Haarberg bemerket da han fant den. "Vi dro av sted med et sildegarn for å fange den", forteller han. "Fuglen satt nede i en bekkedal og vi var klar til å gå til aksjon. Men da vi kom frampå kanten og fikk se fuglen, lettet den og fløy 5-6 meter fra oss. Jeg gikk rundt og imot den fra en annen kant. Den satt stille til jeg var 6-7 meter fra den. Da bruste den seg opp med fjærene og kom imot meg. Den var meget myndig da den kom og så meg rett inn i øynene. Jeg trodde den skulle fly rett i ansiktet på meg så jeg holdt handa foran og prøvde å avlede den med den andre. Deretter kunne jeg bære den bort til bilen og sette den i buret uten at den gjorde særlig motstand."

I mars ble hubroen sluppet ut igjen, - på kveldstid da ikke kråkene kunne jage den. Håpet er at den finner seg til rette og ikke minst finner seg mat nok på egen hånd.

Hedwig

Ugler var tydeligvis blitt populære fugler siste året. Ikke minst gjennom bøkene og filmene om Harry Potter på magikerskolen Hogwarts, der ugler av alle slag og størrelser kommer

Hubroen fikk publikums øyne til å lyse like sterkt som sine egne.

Foto: Gunnar Holt.

med post til elevene, og hviler oppe i det runde værelset øverst i Vestre borgtårn. Harry Potter har som kjent en snøugle, mens hans gode venn Ron har lappugle.

Snøuglas hovedføde, lemen, har gitt den navnet lemengris på folkemunne, og en velfødd hunnfugl kan veie opptil 2 kg, og som hos ugler flest være mye større enn hannen. Ungene spiser 2-3 smånagere i døgnet, de voksne 3-5. Snøugla har aldri vært noen vanlig utbredt fugl, men enkelte år når det er rikelig med smånagere har den opptrådt i nesten alle våre fjellområder om sommeren og opptrådt i lavlandet helt ut til kysten om høsten og vinter-halvåret. På høsten 1872 ble det sågar rapportert at snøgler satt tett på hustakene helt inne i Trondheim by, slik barn har sett uglene sitte på familien Dursleys hus i filmene om Harry Potter.

De voksne hannene kan ha helt snøvit fjærkledning, men som oftest er drakten svakt brunflekkt i motsetning til hunnene som er atskillig mørkere med brune flekker i tverrstriper over det meste av kroppen. Dette har jo en del barn som leser Harry Potter bøkene etter hvert lagt merke til. Uglas Hedwig burde jo slett ikke hatt jentenavn.

Selv kjenner jeg snøugla fra det gresskledd morenelandskapet på Hardangervidda, hvilende på en rovfugltue, på lang og trygg avstand. Morenehaugene brukes både som

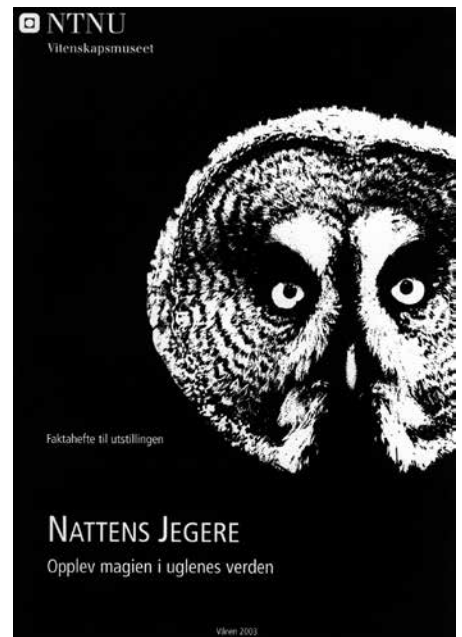
Kristian Overskaug har laget teksten til et faktahefte om "nattens jegere". Heftet er på 20 sider, og inneholder mye interessant stoff om de ti uglearterne våre, om rovfuglforskningen og tips om hvordan vi kan hjelpe uglene.

spise-, utvikks- og rugeplass, og en snøuglehann på hekkeplassen er aggressiv og kan angripe mennesker og dyr som kommer for nær. Den er også funnet rugende i enkelte høyfjellstrøk i Syd- og Nord-Norge, blant annet har den hekket i Børgefjellområdet. Det synes som om arten er i tilbake-gang. Økt ferdsel i fjellstrøkene og overvrigte fotografer har forvoldt skade på reirplassene.

I tillegg kan kanskje klimaendringer ha ført til at flere arktiske dyrearter i de norske høyfjellsområdene har gått tilbake. Som det også ble nevnt i siste nummer av dette bladet, har Harry Potter suksessen ført til at levende snøgler er blitt etterstrebet av mennesker som vil selge dem, denne vår tredje største uglearter, til samlere i utlandet.

En kveld med en forsker

Utover våren fikk flere oppleve uglene på nært hold, så vel den interesserte publikummer som friluftinteresserte skoleklasser. Gjennom mars og april ble atten små grupper med tre hundre og femti

interesserte invitert med til utendørs opplevelse av ugler. Turene startet på Vitenskapsmuseet tidlig på kvelden med introduksjon i ugleutstillingen hvorefter dr. scient Kristian Overskaug tok gruppene med utendørs for å oppleve nattens jegere i det fri. Utfluktene varte 3-4 timer. Deltakerne tok med seg varm drikke, varmt tøy og kikkert og rundt et bål ute ved lytteposten ble det sosialt samvær. Kattugle fikk man høre, og levende og begeistret fortalte han om alt som venter den nysgjerrige som tar turen inn i skogen.

Kattuglene kjenner han dessuten spesielt godt etter å ha festet radiosendere på noen av dem og ved hjelp av mottaker fulgte med hvor de oppholdt seg, når de var i bevegelse og når de satt stille gjennom flere år, fra 1994-1998. Den litt iltre kattugla er vanlig her i landet nord til Trøndelag, som for eksempel på Byneshalvøya. I Trondheimsområdet ble den registrert av konservator Vilhelm Storm ved Vitenskapsmuseet i 1881. Kristian Overskaug anslår at den åpenbart er mer vanlig nå enn for hundre år siden. Den oppretter sitt territorium nær bebyggelse der de kan finne reirplasser i naturlige hulrom i trær i

Kristian Overskaug fortalte store og små om uglens verden.

Foto: Gunnar Holt.

løvskogsdominerte partier langs dal-kanter, elver og i ller, rugekasser og bygninger. Dersom de finner seg til rette i en fuglekasse, kan denne brukes år etter år.

Hos kattuglene er det forskjell mellom kjønnene både med hensyn på størrelse og rolle-fordeling. Hannen er mindre enn hunnen. Han jakter på småfugler og forer opp hunnen og tar seg av siste del av ungestellet. Han holder seg "hjemme" hele vinteren mens hunnen da flytter ut av området til andre jaktmarker inntil hun igjen vender hjem i februar-mars til ny hekkesesong. En kattugle han fulgte, flyttet fra Byneset over fjorden til Buvika, deretter til Klett, så til Melhus og til Vassfjellet før hun endte opp igjen på Byneset. Begge kjønnene legger på seg om vinteren, men hunnen mest. I den perioden hun er ute, riktig feter hun seg opp på smågnagere og utvikler et tykt fettlag under huden over brystet.

Nærkontakt med visdommens fugl

"Ho-ho-ho", snart korte støtende fløytetoner, snart dypt fløytende "Hoo" eller dypt og klangfullt "Oh-ho". Vi hører dem oftere enn vi ser dem, disse skogens litt mystiske fjærkledd med nesten menneskelignende hoder og store øyne rettet forover. Med øyne som glødende ild og med en stemme til tider så ufyseelig at det går kaldt nedover ryggen når de piper eller gneldrer, får uglene oppmerksomhet av både mennesker og dyr. Nattens jegere er tilpasset den mørkeste del av døgnet, og ikke lette å se i dagslys bortsett fra på sine faste plasser i Vitenskapsmuseets utstillinger, - og ikke mange ser dem der heller. Et lite glimt av dem i det fri er derimot nok til å sikre en stor naturopplevelse.

Hoo eller hu-huhuhoo sier kattugla som man i gamle dager mente var fæl til å varsle vondt. Mange trodde at man kom til å dø hvis man hørte kattugla skrike to-ett, to-ett eller kle-hvitt, kle-hvitt. Skrek den derimot to-hvitt,

betød det at man kom på fest.

Oh-ho lyder det fra hubroen.

Ho-ho-ho kommer det fra perleugla, som man i gamle dager trodde var i de onde ånders tjeneste og skremte mange nattetid med sitt spøkelsesaktige skrik. Hvis ugla tutet i nærheten av hus trodde man at en ugift jente hadde mistet sin status som jomfru.

Buoo-buoo-buoo lyder lappugla. Hyt-hyt-hyt-hyt-hyitt er spurveuglas rop, Kvitt-kvitt-kvitt-kiiiiir! høres det fra haukugla, Voho-voho-o kommer det fra slagugle og oo fra hornugla. Boo-boo-boo-boo uler jordugla, mens snøugla skriker Hoo eller Gækk-gækk-gækk-ækk-ukk.

I Harry Potters verden er uglene budbringere, i vår virkelige verden bringer de også bud, og det var dette kveldsutfluktene tok for seg. Lyden er fremfor alt uglenes kjennemerke. Låtene forteller oss om det er hubro, kattugle eller perleugle vi hører og om hva de er opptatt med der ute i den mørke vinterskogen. Låtene forteller oss om de er opptatt av kjærlighet og lokker på det annet kjønn eller om det gjelder ungestell, jakt eller på annen måte varsler naturens gang på godt og ondt. Uglene har fått føle byutviklingen på pulsen, med kraftlinjer, spredning av tungmetaller og endring av landskapet. Deres kallerop er skogens svar på matsituasjon og trivsel for de fjærkleddte. Dette er noen av byens beboere så heldige at de kan høre fra sine verandaer nær bymarka eller når de tar seg en skogstur. Uglene bringer rett og slett bud om naturens kvaliteter, budskap vi mennesker burde respektere mer.

Gjensyn med skogmannen

Rundt bålet under uglevandringene fikk man også høre om en annen av Overskaugs forbilder, Sverre M. Fjelstad, som under opptakene til et

sine mange programmer lå våken en hel natt ute i skogen for å telle hvor mange ganger perleugla sang i løpet av natten. Han likte tydeligvis godt å fotografere perleugler, som forøvrig er kjent for å få store kull. Opptil 6-7 unger er blitt avfotografert på en gren. Perleugla hekker også regelmessig i Trøndelags barskoger, blant annet i Bymarka. Også hos perleuglene er hannen mest stasjonær, mens hunnen opptrer som den reneste nomade og kan fly mange hundre kilometer av sted før den er tilbake.

Sverre M. Fjelstad, som er like rastløs som trekkfuglene og selv er kjent for å reise til Afrikas fjerne himmelstrøk, kom faktisk også på besøk til Trondheim rett før ugleutstillingen åpnet, som en forhåndsreklame, og holdt foredrag om sitt liv bak kameraet foran et fullsatt auditorium. Mange av dagens voksne husker fortsatt fjernsynets utsendte. Ja, vi var mange som i vår ungdom misunte denne skogmannen med skjegg og anorakk, med speilrefleks kameraet klart over skulderen til alle årstider, med svalehaletruger på beina i snørikt vinterføre, og som

Kattugler kunne en høre både på Kalvskinnet og ved Trolla.

Foto: Gunnar Holt.

attpå til bodde ute i Ekebergskogen og hadde rev og hubro som nærmeste naboer, som hadde sett alt det vi leste om i skolebøkenes pensum. Sverre M. Fjelstad konstaterte den gledelige kjensgjerning at nordmenns interesse for dyr og natur økte i takt med vår stadig mer teknifiserte og urbaniserte livsførsel. Vi behøvde ikke dra langt. Vi utforsket foringsplassen utenfor kjøkkenvinduet, hagen, byparken, Bymarka. Privatbilen, bussen og trikken gjorde det lettere for oss å ta turer i folketomme og naturskjønne omgivelser etter arbeidstidens slutt. Vi dro ut med forventning. Vi brukte sansene. Vi la merke til det som skjedde i naturen omkring oss, fuglefløyt og dyretråkk. Vi trakk slutninger om hva som hadde foregått før vi selv kom spaserende, joggende, sykkelende.

Sverre M. Fjelstad klarte fortsatt å begeistre like meget som i sine glansdager, da han mottok gjennomsnittlig 50-60 brev hver dag, så mange at han ikke fikk lest alle eller besvart alle, hvilket ga ham dårlig samvittighet. Etter foredraget ventet folk for å slå av en prat og få signert eksemplarer av hans bøker, - til langt ut på natten.

Ugler i kjeller'n

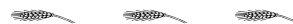
Ugleutstillingen i museets Kjellersal presenterte alle de ti norske ugleartene. Utstillingen var en del av Overskaugs arbeidsplikter som museumsaspirant inneværende år. Fire søndager på rad holdt han populærforedrag i utstillingens ene hjørne som var satt av til opplesing av ugleeventyr for de små og et fagforedrag for de voksne. Som en ekstra oppfordring for å få skoleverket interessert i utstillingen, ble det laget faktahefter både på norsk og engelsk samt en liten spørrekonkurranse med Kunnskapsens fugl, en utstoppet kattugle, som premie og evig symbol i klasserommet for de heldige.

De interesserte fikk også med seg at jordugler kan påtreffes flere steder i Trøndelag med åpent landskap, og kan hekke nær Trondheim slik det er beskrevet at den gjorde på det åpne myr- og jordbrukslandskapet rundt Moholt kirke på Strinda i 1911 og på Tiller så sent som på 1980-tallet, at hornugle liker seg i blandingskog ved kulturmark også ved og inne i Trondheim der det hender at den flyr mot vinduer og forulykker,

at spurveugle hekker regelmessig i skogområder rundt Trondheim og ikke sjelden observeres det lille sjarmtrollet ved foringsbrett for småfugl på jakt etter småfugl og mus, mens det opptrer anonymt om sommeren, at slagugle opptrer tilfeldig i Trondheim, som den gjorde i 1874, da et eksemplar til og med ble skutt ved Kristiansten Festning, og vinteren 1890-91, men hekker blant annet i grensetraktene ved Lierne i Nord-Trøndelag, og at også haukugle foretrekker høyereliggende skog, selv om den enkelte år er observert i Bymarka.

Dessuten det viktige faktum som undersøkelser viser at vi kan hjelpe både slagugler, perleugler, spurveugler og hornugler ved å sette igjen gamle trær under skogshogst, henge ut fuglekasser og la det være igjen skogøyer i jordbrukslandskapet.

Med andre ord: Nyttig etterpåklokskap som kan komme uglene til hjelp på lengre sikt.

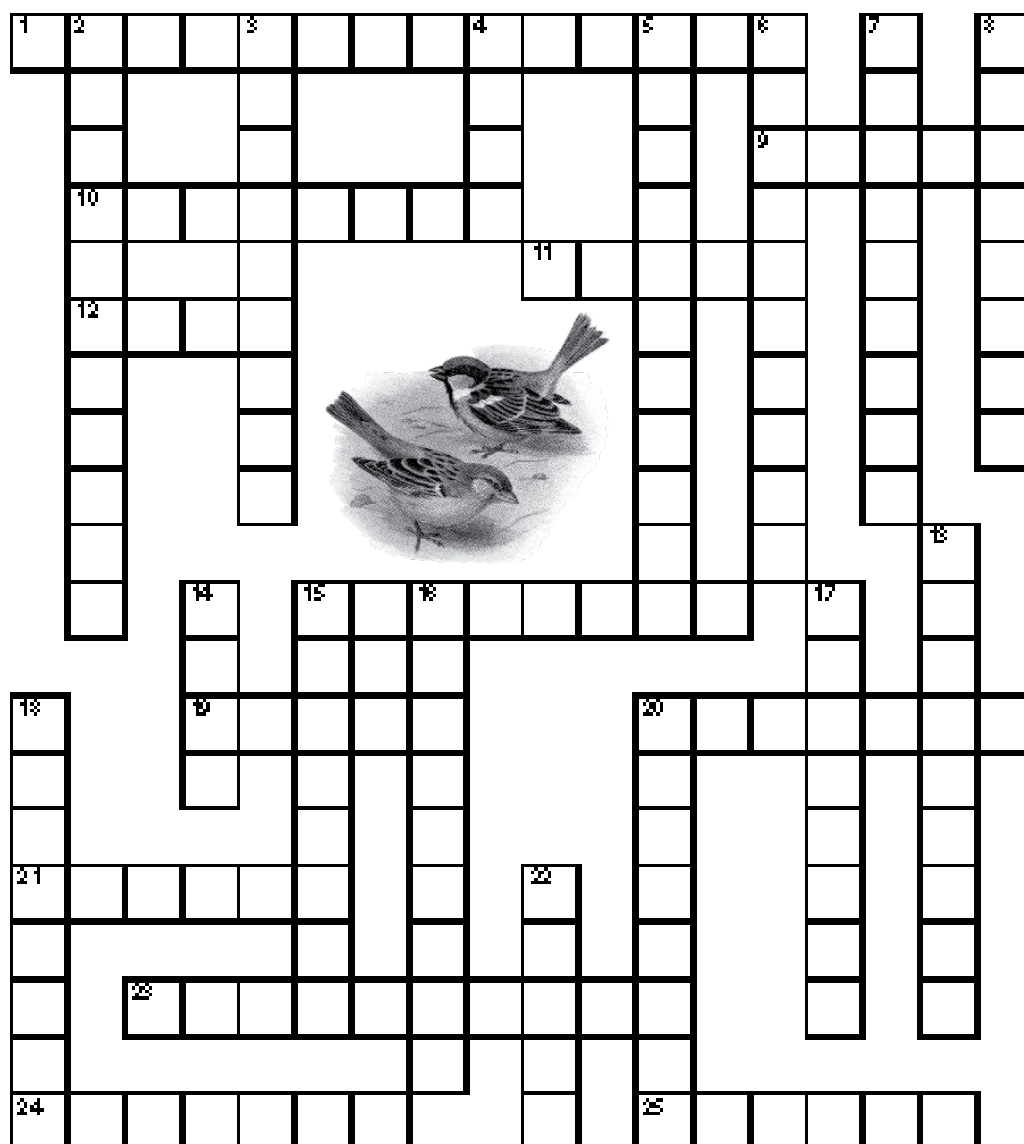

TN trenger flere skribenter!

Redaktøren savner flere leserinnlegg. Skriv gjerne om opplevelser du har hatt ute i naturen. Kanskje du har en meningsytring, eller sitter inne med stoff til en artikkel?

FUGLELEIKEN

Kryssord, spørsmål mm

Vannrett

- 1 MEKKERGAUK (14)
- 9 JÅBBON (5)
- 10 SOLO (8)
- 11 LUNNE (5)
- 12 STAR (4)
- 15 HUSKALL (8)
- 19 KRÅK (5)
- 20 GRØNRINGEL (7)
- 21 KVEKER (6)
- 23 KLYVI (10)
- 24 SJURAND (7)
- 25 SKJUR (6)

Loddrett

- 2 AKSSKRIKE (11)
- 3 RAUDKJUKE (9)
- 4 KAIKRÅK (4)
- 5 SKOKKELKJELL (11)
- 6 GRANSKJUR (10)
- 7 LADUSULU (9)
- 8 TIR (8)
- 13 FJELLSKARRI (9)
- 14 LANGVIE (4)
- 15 SKITTRAST (8)
- 16 ÅKERHØNA (9)
- 17 KVINHAUK (8)
- 18 KVEKKARTJELD (8)
- 20 BETETA (8)
- 22 FJELLO (5)

TN-KRYSS Nr. 1, 2003

Det stunder mot ferietid, og da blir det kanskje bedre tid til å løse kryssord? Her kommer et nytt du kan prøve deg på.

Redaktøren må ha løsningen i hende innen 25. oktober 2003.

	S	O	L	S	N	U			F		F	J	E	L	L	R	Y	P	E
	P						F		A					I					D
N	E	L	L	I	K		U	L	L	G	E	N	S	E	R		S		D
	K				R		G		K				I		Y		N		E
	K	L	O		Å		L				J		D		P		Ø		R
	E				K		E				U		E		E		U		D
	T		T	R	E	K	K	F	U	G	L	E	N	E			G		U
			A				O				E		S				L		N
	J	U	L	E	P	Y	N	T			N		V	O	T	T	E	R	
			G				G				I		A			I		I	
					J	U	L	E	G	R	I	S	E	N			U		B
								J			S		S	T	Æ	R		B	
K	A	K	A	O				E			E					E		E	
U		A				N	I	S	S	E	N		J			N			
L	I	N	E	R	L	E		L					U	G	L	E		P	
E		I		E		K		I	S	F	U	G	L					A	
		N		V				N					E					K	
T	O	M	T	E	B	R	Y	G	G		L	U	T	E	F	I	S	K	
		O		N		Ø		A					R					E	
		R				D		N		J	U	L	E	K	A	K	E	R	

TN-kryss nr. 2 - 2002

Her ser du løsningen på TN-kryss nr. 2 - 2002. Den heldige vinneren av et krus med motivet "Årets fugl" 2003 er:

Bjørn Arild Steinsmo
Tømte Halsan
7600 Levanger

TN-redaksjonen gratulerer så meget med nok et krus!

Bjørn Arild var også vinner av TN-kryss nr 2 - 2001.

Klarer du disse?

1. Fins det fugler som går i vinterdvale?
2. Lever det isbjørner på Sørpolen?
3. Har edderkoppene 3 par bein?
4. Fins det nesehorn i Asia?
5. Hva er en løvemunn?
6. Hvilket annet navn har fjelløva?
7. Kan stortrappen fly?
8. Er kasuaren en fugl?
9. Er rødspetten en fugl?
10. Er spissmusa ei mus?

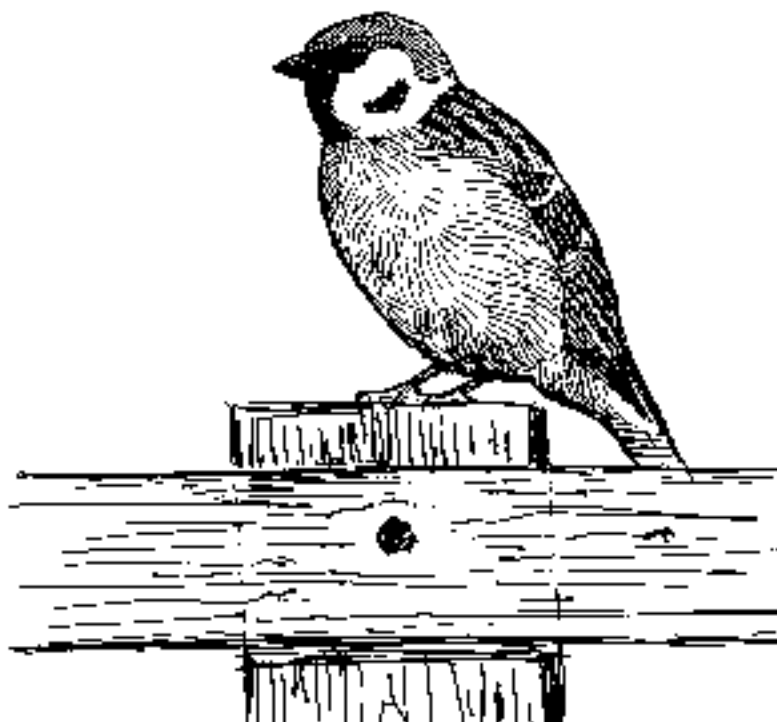

- Svar
1. Ja, det gjør dvalenattraven.
 2. Nei, bare i Arktis.
 3. Edderkoppene har fire par bein.
 4. Ja, det gjør det.
 5. En plante i maskeblomst-familien.
 6. Puma.
 7. Ja.
 8. Ja.
 9. Nei, det er ei flyndre.
 10. Spissmusa er insekter, ikke en gnager.

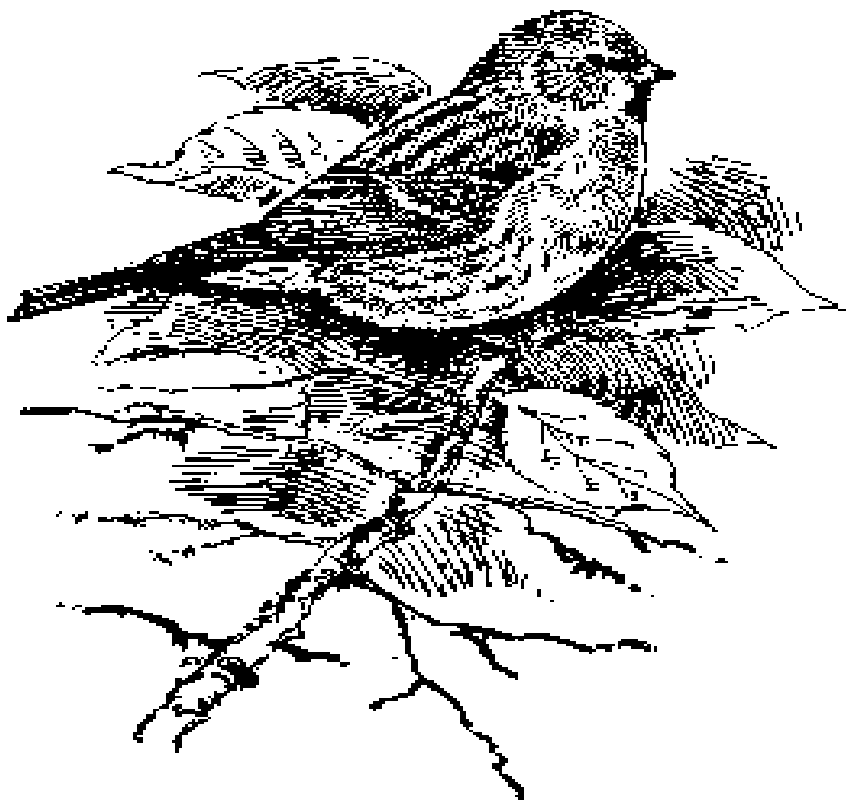
HVEM ER JEG?

Jeg er til forveksling lik årets fugl.
Jeg er ikke så sterkt knyttet til menneskenes hus slik som årets fugl er, og jeg er ganske sjelden nord for Dovre. Jeg trives derimot godt på Østlandet og i Rogaland fylke.

Pitlink

Tegninger: Trond Haugskott

Jeg streifer omkring i store flokker utenom hekketida. Da er jeg på leiting etter frø, særlig frø fra bjørk, or og gran. Jeg sitter ofte på bakken for å lete opp godbiter som ligger der. Jeg er gråbrun på oversida med langsgående striper, undersida er gråkvit og streket. Jeg er en hannfugl, og derfor har jeg dyprød panne.

Gråsisik

Vi studerer fuglene

På denne siden ser du tegning av seks fugler. Ved å studere kropp, nebb, føtter og fjær kan du finne ut mye om den enkelte fugleart.

Er fuglen en trekkfugl eller en standfugl?

Hva spiser fuglen?

Hvor tror du fuglen holder til om sommeren?

Kan du finne riktig fugl? Tjeld, kråke, kongørn, fjellrype, lævesvale, tiur.

SMÅSTYKKER

Leserinlegg, aktualiteter mm

Redd de siste naturskogene

Norge har over 3000 arter som er utrydningstrua. Halvparten av dem lever i skog. Artene står i fare for å bli utrydda fordi Norge har et mangelfullt skogvern.

I Norge finnes det maks. 3 % naturskog igjen, og kun 1% skog er verna. Forskerne krever at Norge verner minimum 4,6% for å bevare det biologiske mangfoldet. Og det haster, de siste naturskogene er i ferd med å forsvinne. I Johannesburg krevde Norge stopp i utryddelsen av verdens arter. Miljøvernminister Børge Brende har sagt, at det Norge sier i utlandet, skal også oppfylles her hjemme. Det samme understreka statsministeren i nyttårstalen. Det betyr at Regjeringa har lovet vern av 4,6% skog.

I februar legger Regjeringa fram rapporten Rikets miljøtilstand. Her vil naturskogens skjebne bestemmes for de kommende åra. Skal Norge verne det 200 kvm store området Trillemarka-Rollagsfjell, Terningvatnet i Snillfjord og alle de andre verneverdige naturskogene, eller skal de bare forsvinne?

Ansaret ligger i dine hender Brende.

Sindre Østby Stub, Orkanger Natur og Ungdom

Hvordan fuglene ble til

Fossilene ble funnet under utgravinger i Kina, skriver det britiske vitenskapsbladet Nature. Skapningene man nå har funnet levninger etter, var på størrelse med kalkuner og bygde trolig sine reder oppe i trær. De levde for rundt 130 millioner år siden, og brukte antakelig vingene og den lange halen til glideflukt fra grein til grein, mener forskerne.

Forbeina og fjærene har en form som ville gi en perfekt bæreflate for flukt. De ville fungere på akkurat samme måte som vingene hos flaggermus, skriver den kinesiske forskeren Xing Xu og hans kolleger i en artikkel i nyeste utgave av Nature. Til nå har man funnet rester etter seks individer av den hittil ukjente arten. Forskerne tror disse skapningene kan ha spilt en nøkkelrolle i prosessen der krypdyr lærte seg å fly, og at de dannet første ledd i en lang utviklingsprosess som førte fram til fuglene. Dette er en spennende teori, som vekker til liv gamle tanker om

at fuglene stammer fra fortidsvesener som bodde i trær. Disse tankene ble først satt fram i 1915, skrev den britiske rikskringkastingen BBC sist torsdag på sine nettsider.

Teorien om en direkte utviklings-sammenheng mellom dinosaurer og fugler er godtatt på svært mange hold. Men debatten om hvordan fuglenes forgjengere lærte å fly, pågår fortsatt, heter det i de kinesiske vitenskapsfolkenes artikkel i Nature.

Fossilene som nå er funnet, stammer fra et dyr på mellomstadiet mellom theropodene, som ikke kunne fly, og de flygende avialanene, skriver vitenskapsfolkene videre. Theropoder var store kjøtteterer som gikk på to bein. Den mest berømte, for ikke å si beryktede, av disse kjøtteterne var kjempeøglen Tyrannosaurus Rex. Den og andre theropoder levde på jorda for mellom 230 millioner og 66,4 millioner år siden, sier forskerne. Teorien om at det en gang fantes dinosaurer med fire vinger og evne til glideflukt, er over 75 år gammel og stammer fra den amerikanske naturvitenskapsmannen William Beebe. Men Beebe greide aldri å finne noen konkrete bevis for at hans teori stemte.

Tekst: Rolf Dyrnes Svendsen

Marvin redder ærfuglene

En sponsoravtale som Norsk Institutt for naturforskning har inngått med Sparebank1 Midt-Norge skal bidra til å bygge opp ærfuglbestanden på Taurtra igjen når moloen nå blir åpnet. - Ærfuglen er en del av vår naturskatt, og den vil vi være med på å

bevare, sier konserndirektør *Marvin Wiseth*. Kulturlandskapet på Taurtra var for 30 år siden en av Midt-Norges viktigste hekkeplasser for ærfugl.

Øya var en oase for ærfuglene fordi den sterke strømmen i Tautrasveet hindret rovdyr å ta seg over på øya. Men så kom veimoloen og forandret det hele. Rovdyr fikk en

perfekt invasjonvei og de meget gunstige næringsforholdene i Svaet ble ødelagt som følge av bunnfelling. Resultatet er blitt en kraftig desimering av ærfuglbestanden, fra ca. 1600 par i tiden før moloen til bare vel 80 par i 2002. Bestanden er nå så svak at den trolig vil forsvinne dersom det ikke blir iverksatt tiltak, sier forsker *Svein-Håkon Lorentsen* ved Norsk institutt for naturforskning (NINA), og viser til at dette er bakgrunnen for samarbeidsavtalen som er inngått mellom banken og NINA om et prosjekt som skal redde ærfuglen og bidra til å bygge opp bestanden igjen.

Tekst: Karl H. Brox

Ærfuglpar, tegnet av Ingeborg Fredriksen.

Fugler på frimerker (3)

Denne gangen presenterer vi frimerker fra naturvernåret 1970. Da fikk vi en naturvernlov basert på et utvidet naturvernbegrep. Frimerkene nedenfor kom ut i april det året, og viser en havørn, ulv og mogop. Kunstneren er *Hans Normann Dahl*.

Havørna har hatt en eventyrlig bestandsvekst siden naturvernåret, og er ikke lenger en truet art i Norge. I september i fjor kunne vi lese i Adresseavisen at ordføreren på Hitra så over 40 ørner i lufta samtidig!

Verdens eneste fugl i vinterdvale

Lenge trodde en at fugler ikke ligger i vinterdvale. Men den 29. desember 1946 gjorde Edmund C. Jaeger, en biolog fra Riverside City College i California, en forbløffende oppdagelse. Han gikk gjennom en slukt i Chuckwalla Mountains i California og fikk øye på noe som så ut til å være en død fugl i en sprekk i en fjellhule. Men da han løftet fuglen ut av sprekken, ble han forbløffet da det viste seg at den fortsatt var i live. Den var dypt bevisstløs og kald, men helt klart i live. Det var en dvalenattravn (Phalaenoptilus nuttallii) som er i slekt med nattravn, og det så ut til at den lå i vinterdvale. Hjerteslagene var nesten umerkelige, og kroppstemperaturen var 23 °C lavere enn normalt.

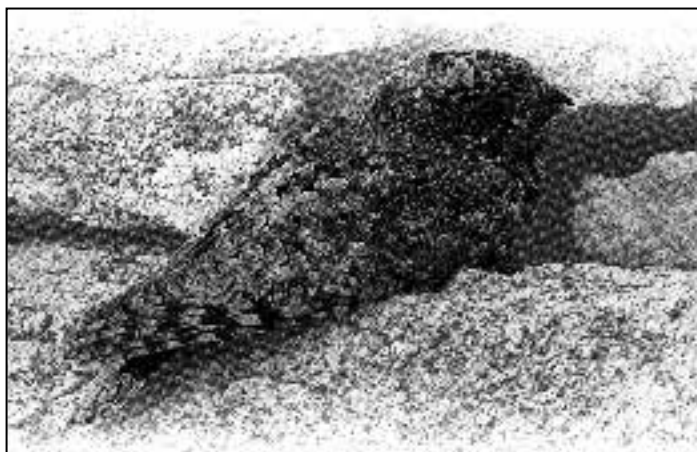
Jaeger ville skaffe seg flere opplysninger og kom tilbake til stedet flere ganger de nærmeste dagene. Fuglen var hele tiden der. Men etter at Jaeger hadde holdt den flere ganger, våknet den såpass at den klarte å fly sin veg. 11 måneder senere kom Jaeger tilbake til slukten, og fuglen lå i sprekken

sin igjen, i vinterdvale nok en gang. Han ringmerket den og studerte den i flere år. Det viste seg at den virkelig lå i vinterdvale i gjennomsnittlig 88 døgn hvert år.

Sener studier av dvalenattravn som andre forskere utførte, bekreftet denne fuglens uvanlige status som verdens eneste fugl med vinterdvale, til tross for at den ikke har brunt fett som pattedyr i vinterdvale. Dessuten trenger en dvalenattravn bare omkring to tredeler så mye energi for å

komme seg gjennom vinterdvalen som den måtte forbruke for å opprettholde normal kroppstemperatur. Den trenger 7 g fett for å holde seg i live under en vinterdvale på 70 til 100 døgn. Dette ville være nok til å overleve seg bare ne uke hvis den skulle forsøke å bevare normal kroppstemperatur på 40 °C. Vinterdvale er derfor en energibesparende måte for å sikre overlevelse for denne arten når lufttemperaturen synker.

Kilde: Schuker, "Dyrenes skjulte krefter"

Fuglene går til vanlig ikke i dvale i den kalde årstida. Men det fins unntak: Dvalenattravnen går i ekte vinterdvale!

Luftfartprotest mot fuglevern

Avinor - det tidligere Luftfartsverket - protesterer mot vern av Vikanbukta i Stjørdal fordi dette vil øke fugletettheten i nærområdet til Værnes. Direktoratet for naturforvaltning avviser protesten, og foreslår at 34 områder i Nord-Trøndelag blir vernet av hensyn til sjø- og vannfugler.

Det er Fylkesmannen i Nord-Trøndelag som har utarbeidet forslaget til vern av sjøfuglområder i Nord-Trøndelag. Direktoratet har nå ferdigbehandlet verneforslaget, og foreslår overfor Miljøverndepartementet at 34 områder bør vernes som biotopvernområder (8), fuglefredningsområder (14) eller naturreservater (12).

Strid om Vikanbukta

Avinor har overfor direktoratet protestert på vern av Vikanbukta like nordvest for Stjørdal sentrum fordi vern etter etatens mening vil øke fugletettheten i nærområdet til Trondheim lufthavn Værnes.

Om saken skriver direktoratet følgende til departementet: «Vern av Vikanbukta er etter direktoratets syn et enkeltstående tiltak som har til hensikt å sikre viktige leveområder for fugl. Området har særlig betydning som trekklokalitet. Vi vil vise til at betydelige deler av Stjørdalselvas deltaområde og nærliggende våtmarksområder tidligere er nedbygd, og at vern av Vikanbukta er viktig for å hindre ytterligere nedbygging av våtmarks- og gruntvannsområder her

Enighet om Sklinna

Andre stridsområder i forbindelse med verneplanen har vært forslaget om naturreservat på Sklinna og vern ved Horta i Leka kommune. Etter en lang prosess er det imidlertid oppnådd enighet. Når det gjelder forslaget om vern av Kausmofjæra ved utløpet av Verdalselva, gjør direktoratet oppmerksom på at det trolig blir aktuelt å endre grensene for dette verneområdet når spørsmålet om hva som skal i området Ørin nord er ferdigbehandlet.

Adresseavisen 6. februar 2003.

Tekst: Karl H. Brox

Vern gir ikke mer fugl

Skikkelig kortslutning, mener Ingar Øien om reaksjoner på forslaget om å verne fuglene i Vikanbukta.

Det blir fokusert på at et vern kan få negative konsekvenser for flysikkerheten på Værnes fordi det kan føre til mer fugl i området. Det vil i så fall være en solid misoppfatning. Det blir ikke mer fugl i de indre delene av Trondheimsfjorden om man verner Vikanbukta mot tekniske inn-

grep, sier Ingar J. Øien, fagkonsulent i Norsk Ornitologisk Forening.

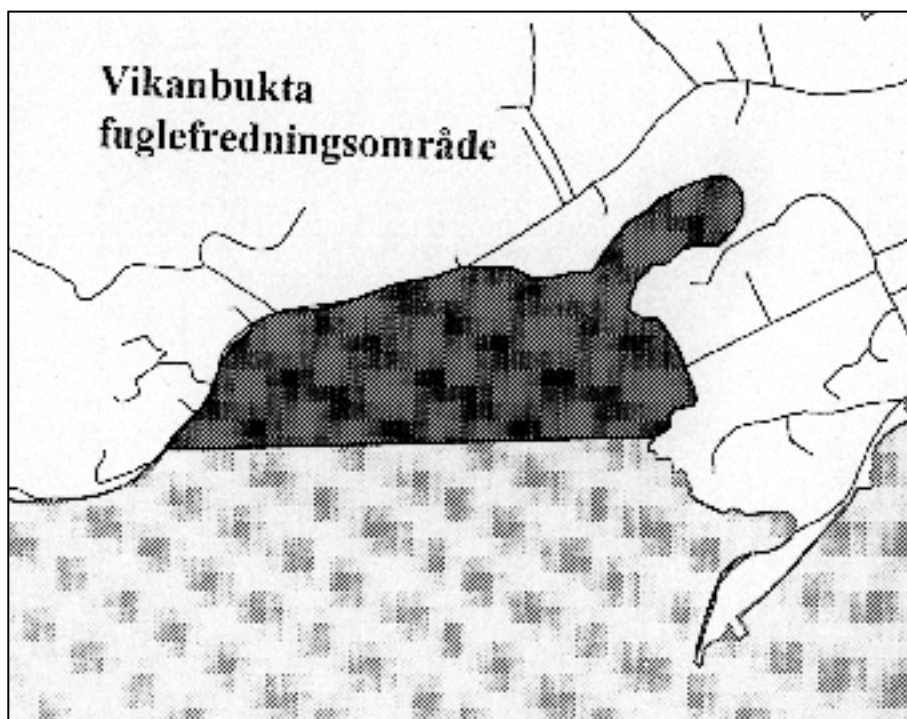
Som kjent foreligger det forslag om å verne rundt 850 mål i Vikanbukta i Stjørdal som fuglefredningsområde. Avinor, tidligere Luftfartsverket, frykter mer fugl, og økt fare for kollisjon mellom fugl og fly. Ingar Øien skjønner ikke denne frykten.

Et fuglefredningsområde handler om å verne området mot tekniske

inngrep, kanskje også mot jakt. Det betyr ikke at fuglebestanden øker dramatisk. Verneforslaget betyr dermed heller ingen økt fare for flysikkerheten, mener Norsk Ornitologisk Forenings fagkonsulent, som selv er bosatt i Stjørdal.

Stjørdalens Blad 08.02.2003

Tekst: Ivar Værnesbranden

Vikanbukta ligger mellom Stjørdal havn i øst og Kleivan i vest. Ved fjære sjø avdekkes en 100-200 m bred mudder- og sandfjære langs den omlag 3500 m lange strandlinja. I nordøst finnes et strandengområde (Folvika). Det tilgrensede landareal til strandlinja består hovedsakelig av jordbrukslandskap, hus og hager. I tillegg enkelte områder med krattskog, barskog og storvokst lauvskog. Det er i alt registrert 143 fuglearter i området, noe som må karakteriseres som mye. Området har størst betydning som rasteplass for vadere under trekket, spesielt vårtrekket. Tjeld, vipe, rødstilk og polarsnipe opptrer i størst antall. Av andefugler er stokkand, ærfugl, kvinand og havelle mest tallrike. De fleste observasjonene er gjort ved strandengområdet (Folvika).

Kilde: Utkast til verneplan for sjøfuglområder i Nord-Trøndelag

Teleskop selges!

Opticron HR66 ED m/18-54X zoom og allværs-veske. 98-modell, pent behandlet. Garanti medfølger. Pris: 4500,-
Trond Haugskott, tlf.: 72 84 99 40

Utsultet hubro var svensk flyktning

Det var *Ronald Haarberg* fra Hasselvika som tok hånd om den sterkt forkomne svenske hubroen. Fuglen var ringmerket, og på den sto det *Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm*. Ronald Haarberg tok kontakt med museet, og der ble *Erik Hemingsson* svært forundret da ugla ble fanget så langt unna.

Fuglen var en oppdrettsfugl som ble sluppet fri høsten 2002. Etter som hubroen er en truet fugleart, har svenskene forsøkt med oppdrett i Arvidsjaur i Nord-Sverige.

Oppdrettsfuglen veide omkring 2 kilo da den ble sluppet fri i september. Da Haarberg fant fuglen veide den 1,4 kilo, en alarmerende lav kroppsvekt for en så stor fugl. Hubroen var forkommen av sult da Haarberg fant den, og den var så svak at "pågrepelsen" forløp uten drama-tikk.

Årsaken til hubroens utsulting kan være mangel på smågnagere kombinert med det at oppdrettshubroer er dårlige jeger.

Kilde: *Allers* nr. 4 2003.

Ronald Haarberg fra Hasselvika viser fram en utsultet hubro som var "på flukt" fra Sverige. Seansen fant sted 8. mars på Vitenskapsmuseet i Trondheim.

Ærfuglkoloni utslettet ved Malm

Hele den kommende bestanden av ærfugl på Rambergholmen ytterst i Malmsundet er blitt utslettet. Mest sannsynlig av tobeinte, som har ødelagt eggene i ca. 150 reir. Nå går politiet ut og søker hjelp fra publikum for å finne gjerningsmennene.

I følge lensmann Bente Markhus i Verran er ca. 150 reir vandalisert i tidsrommet april/mai til begynnelsen av juni. Det er nesten ikke et ærfuglreir som ikke er ødelagt på holmen, som er en av Trondheimsfjordens største hekkeområder for ærfugl.

- Så å si alle reirene er blitt ødelagt. Ett eller to egg er knust, og dekket over. Dermed skyr fuglene reiret. Det

tyder på at det neppe kan ha vært predatorer (dyr som jakter på mindre dyr for å leve av dem) som har vært på ferde. Eggene er ikke tatt ut av reirene - og de er heller ikke spist. Dette minner om ren rasering. Derfor er vi temmelig sikker på at det er tobeinte som har vært på ferde, sier lensmann Markhus.

Av den grunn går nå politiet ut og ber om hjelp fra folk som kan ha sett noe, eller vet noe om ærfuglraseringen på Rambergholmen. Miljøforbrytelser som denne har en strafferamme på opptil to års fengsel.

- Det merkelige er at de som står bak ugjerningen har latt andre reir på holmen vært i fred. En del hettemå-

ker har reir der, men ingen av disse er rørt, sier lensmann Bente Markhus.

Det er i overkant av 150 ærfuglpar som hekker på Rambergholmen i år. Til sammenligning er det nå bare 80 ærfuglpar som i år hekker på Tautra på grunn av rovdyrbestanden. Ved siden av Buholmråsa utenfor Osen mener ornitologer at Rambergholmen har den største ærfuglkolonien i Trøndelag.

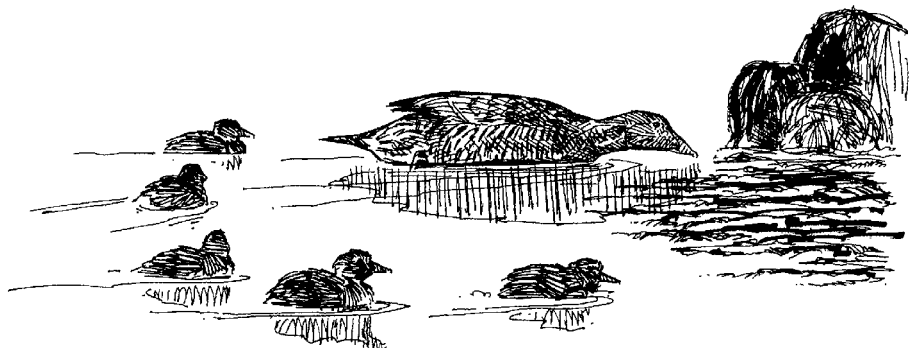
- Betyr dette at ærfuglene på Rambergholmen kommer til å sky stedet i årene framover.

- Nei, det betyr det ikke. Ærfuglen er trofast den, og mange kommer tilbake også neste år. En skal heller ikke se bort fra at noen par kommer

til å prøve å legge egg igjen. Vi har tidligere observert at ærfuglpar legger nye egg etter at reir ble plyndret. Det er tid nok for ærfuglen til å få gjort dette i sommer, sier ornitolog og forsker *Per Gustav Thingstad* ved Vitenskapsmuseet ved NTNU i Trondheim.

Det er et meget rikt fiske i delen av Beitstadjorden der Rambergholmen ligger. En teori er at garnfiskere har sett seg lei på ærfugl som går i garna og drukner. Men folk i området nekter å tro at fiskere, profesjonelle eller hobbyfiskere gjør seg til faunakriminelle av den grunn. Så stor er ikke plagen med ærfugl som går i garna under jakt på fisk.

Alfred Sandmo i Adresseavisen
13.06.2003

Tegning: Trond Haugskott

Til ære for dronning og ærfugl

Fredsdagen 8. mai ble den rene 17. mai på Tautra. Med kongelig besøk var det dobbelt grunn til å heise flagget. Og folkefest ble det - om lag ett tusen samlet seg om dronningen til bruåpning.

Veimoloen over det 2,5 km lange Svaet ble åpnet i 1978, men har ført til store skader for fuglelivet på Tautra. Rovdyr vandret over til øya på moloen. Da strømmen gjenom Svaet ble avstengt, førte det til forandringer i bunnfaunaen og ødeleggelse av fuglenes næringsgrunnlag.

Strømmen er derfor gjenopprettet

med et 350 meter langt bruspenn. Vedtak om dette ble fattet ved årsskiftet 200/2001 med anleggsstart i april 2001.

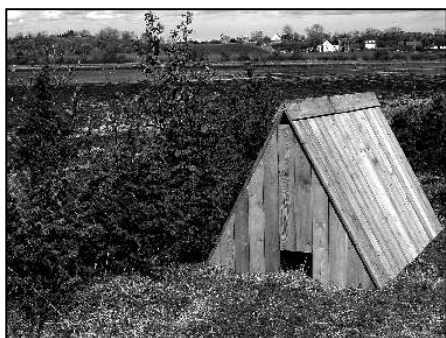
En mekanisk port på brua skal hindre rovdyr i å ta seg over til Tautra. Porten åpner seg automatisk for biltrafikk.

Minst to bilister skal ha møtt to forskjellige grevlinger ventende på Frosta-siden av Tautrabrua. Der satt de i påvente av at en bil skulle utløse sensoren som åpner porten. Det er lukten av de fristende eggene på Tautra-sida som får Frosta-grevlingen til å søke seg over til det kjente fugleparadis.

Men ikke nok med at grevlingen

venter på å få porten åpnet for seg. Ting kan også tyde på at den har prøvd å gjøre seg uavhengig av at bilene skal passere sensoren og utløse portåpningen. Nå ser det nemlig ut til at dyrene biter seg vei over til Tautra. En skadd gummilist fører til at porten ikke lukker seg som den skal. Tidligere trodde Vegvesenet at det var en bil som hadde kjørt på porten og skadet den. Men nye observasjoner tilsier at det faktisk er en grevling som har bitt i den, og gjort det fritt fram for rovdyr å slippe over.

Adresseavisen

Bildet til venstre viser et ærfuglhus. Det fins fortsatt mange slike langs kysten, og forfalne "e-hus" blir satt i stand igjen. Bildet til høyre viser dronning Sonja i spissen for celebrert selskap i forbindelse med bruåpningen.

Foto: Halvor Sørhuus.

BEKKEBLOM (SOLEIHOV)

av Tor Erik Jenstad

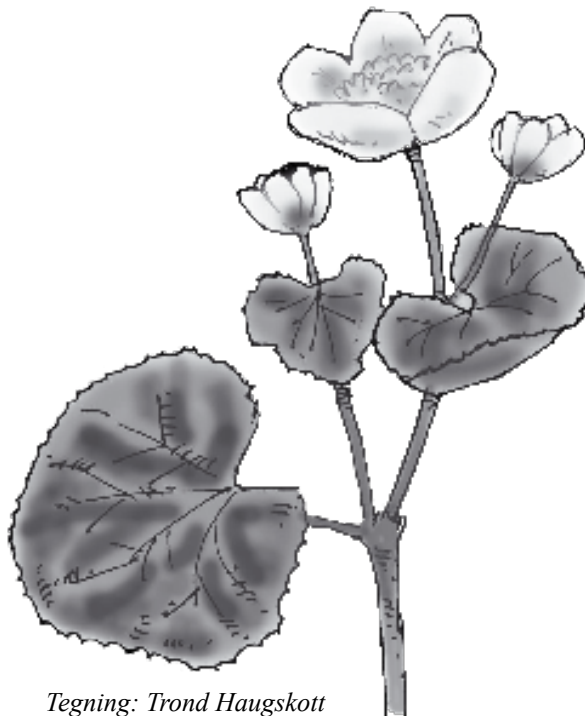
Denne velkjente vårplanta (*Caltha palustris* på latin) med dei store, gule blomstrane har folk lagt merke til og sett mange namn på. Slik også i Trøndelag. Nokre karakteristiske trøndernemningar knyter seg til kyr og mjølking.

Tremelt (også uttala trimelt) og **tremeltgull** har særleg vore kjent og brukt i dei nordlege Innheradsbygdene og Snåsa, men er også registrert frå Stjørdalen, Leksvik og fleire stader i Fosen. I Roan har det også vore sagt **trimeltblomster**. Melt- heng saman med mjølk og mjølking. Den første tida etter at kyrne vart sleppt ut, var det så lite mat at dei vart mjølka berre morgon og kveld. Men når bekkeblomen blomstra, var det merke på at ein kunne begynne å mjølke tre gonger for dag. **"Tremelkgræs"** er nemnt i ei ordsamling frå ca. 1760 med stoff frå Nordmøre og Trøndelag. Her heiter det at når denne planten blomstrar, skal ein begynne å mjølke tre gonger. Første gongen legg ein nokre av blomstrane i silen. I svenske målføre finst det parallelle namnet **trimjølksgras**.

Det har også vore andre merke knytt til blomstringa. Det kunne vera tid for å sleppe kyrne på beite (Stjørdal), eller sauene (Verdal), at dei måtte begynne å gjete kyrne så dei ikkje kom seg inn på innmarka (Åfjord), eller det var tid for å flytte på setra (Heim).

Somme plassar var det brukeleg å plukke tremelt og legge i mjølkstava (bøtta) for å få meir mjølk, fortel Ove Arbo Høeg. Han har også opplysnin- gar om ei gammal tru: Dersom ein plukka tremelt på annan manns eige- dom, drog ein mjølka ut av kyrne til denne grunneigaren.

Frå Rana har Ove Arbo Høeg fått

Tegning: Trond Haugskott

oppgitt namnet **tremunnagull**. Dette har truleg same bakgrunnen som **tremeltgull**. **Mund** er tidspunkt da noko skal gjerast, blant anna mjølking, og det blir altså tre omgangar med mjølking om dagen. **Femunnagull**, eit bekkeblom-namn som ganske nyleg er sendt inn frå Jøa, er truleg ei om- forming av **tremunnagull**.

Ei anna spesiell trøndernemning for bekkeblom er **kjørheimblomster**, belagt frå Innherad (også **kjørheim- blom**). Dette botnar truleg også i at middagsmjølkinga kunne begynne når planta kom i blomstring. Ein har vel sagt "å kjør heim" om å ta heim kyrne til mjølking. Elles hører vi også for dette namnet om at blomste- ren varsla at det var tid for å flytte på setra.

Det finst fleire andre namn på denne planta som heng saman med mjølking. På det sørlege Austlandet, særleg i Øst- og Vestfold, har dei kalla bekkeblomen for **mjælkeblom**. **Melkblomst** er notert frå Inderøya. Eit lokalt namn for Geitastranda er **mjølkkugull**. **Øktarblom** frå Åfjord går truleg også tilbake på inndelinga av dagen med mjølking.

Tor Erik Jenstad
Hørloeksv 57 C
7058 Trondheim
tor.erik.jenstad@hf.ntnu.no

Bekkeblom (soleihov)

Ove Arbo Høeg er inne på at også namnet **smørblomster** i alle fall delvis kan ha å gjera med at ein har rekna med at bekkeblomen kunne ha magisk verknad på mjølka og smøret. Men her har vi jo også den gode gamle barneleiken med å halde ein bekkeblom under haka på andre og spørje om dei likar smør. Ut frå dette gir jo eit namn som **smørblomster** seg nesten av seg sjøl. I Bjugn har

forresten bekkeblomen vore kalla **smørgås**.

Bekkeblom kjem naturlegvis av at denne planten veks på våtlendte stader. Det finst også i Trøndelag eitt og anna namnet om viser til dette, som **bekkgull** i Budalen og **vassblomster** i Nordli.

Soleiefamilien

Plantene i denne familien har ofte delte eller flikete blad. Oftest har blomsten beger og krone, men stundom er det bare fargete blad i blomsten, og det er ikke noe grønt beger. Bitre og beiske stoffer er vanlig i plantene, og noen er giftige. I Norge er det funnet 47 arter, av dem hører 24 til soleieslekten.

Soleihov

Glatt plante med saftfull stengel som blir omtrent 25 cm høy. Gulgrønne blad, formet som en hestehov. Stor, gul blomst med bare en bladkrans. Blomstrer tidlig om våren.

- Fuktig eng og ved bekker. Vanlig i hele landet, i fjellet opp til 1200 m.

Kilde: Johannes Lid: Min blomsterbok

I fjellbygdene var bekkeblomstens blomstring gjerne knyttet til **halvorsok** (15. mai), og mange steder var det vanlig å legge de første kronbladene i melkebøtta. Da trodde de at melka skulle bli rikelig og fet utover sommeren.

Gammel overtro var at hvis en plukket bekkeblomst på en annens eiendom, så melket kuene til eieren lite denne sommeren.

red.

Tegning: Johannes Lid

AMFIBIEUNDERSØKELSER

av Jon Kristian Skei

Ved undersøkelse av 342 vannforekomster i Malvik, Trondheim, Klæbu og Selbu ble liten salamander funnet i 38, stor salamander i 26, vanlig frosk i 122 og padde i 7. Stor salamander unngikk tjern og dammer med fisk, mens padde bare ble funnet sammen med fisk. Alle artene økte i forekomst med stigende pH-verdi og høyere kalkinnhold i vannet. Forekomsten av amfibier avtok med økende høyde over havet, men stor salamander ble ikke påvist lavere enn 210 m o.h. Den vanlige frosken var minst kresen med hensyn til habitatvalg, fulgt av liten salamander og stor salamander. Padda stilte de strengeste kravene til habitatet.

Forfatterens adresse:

Institutt for biologi

NTNU

7491 Trondheim

Tel: 7359 6949/ 7480 0566

krisskei@online.no

Innledning

I den trønderske naturen finner vi fire amfibiearter: liten salamander *Triturus vulgaris*, stor salamander *T. cristatus*, vanlig (buttsnutet) frosk *Rana temporaria* og vanlig padde *Bufo bufo*. Begge de to salamanderartene er rødlistearter i Norge. Den lille er klassifisert som sårbar mens den store salamander er direkte truet i den norske fauna (Størkersen 1999). Det er viktig å få kartlagt amfibienes utbredelse og status, bl.a. fordi det rapporteres om dramatisk, og til dels uforklarlig tilbakegang i populasjoner fra mange ulike deler av verden (se for eksempel Skei 1993).

Utbredelse i Midt Norge

Liten salamander (Fig. 1) finnes spredt i lavlandet i Trøndelag, spesielt sør og øst for Trondheimsfjorden. Verdens nordligste kjente forekomst er en liten bestand i Vefsn, Nordland. Den store salamander (Fig. 2) opptrer spredt på begge sider av Trondheimsfjorden og på Nordmøre. Bestanden nord for Trondheimsfjorden er liten, og på verdensbasis er Bjugn det nordligste kjente tilholdssted for arten. Den vanlige frosken (Fig. 3) finnes stort sett over hele landet unntatt i høyfjellet, mens padda (Fig. 4) finnes spredt i Trøndelag, særlig på kysten, med nasjonal nordgrense i Sømna og Visten, Nordland. (Dolmen 1983, 1993).

Fig. 2

I 1989 ble det innledet et prosjekt som hadde som målsetning å detaljkartlegge utbredelsen til amfibiene innenfor et begrenset område øst for Trondheim. Det er ønskelig å benytte dette området som et referanseområde for amfibieovervåkning (Hårsaker m.fl. 2000). Ved siden av kartleggingen var et annet mål å beskrive de fire artenes krav til ynglebiotoper, med hensyn til lokalisering, vegetasjonsstruktur, eventuell forekomst av fisk og vannkjemi.

Undersøkelsesområdet er avgrenset av Trondheimsfjorden i nord,

Figur 1

Nidelva i vest, Selbusjøen i sør og fylkesveien fra Hommelvik til Selbustrand i øst. Innenfor dette området finnes 342 stillestående vannforekomster tegnet inn på kart i målestokk 1 : 50 000. Alle ble undersøkt med hensyn på forekomst av amfibier, og vannprøver ble analysert. Amfibier ble samlet med håv fra bredden på ti stasjoner langs hele vatnet. Fangsttinsatsen pr. lokalitet var konstant, uavhengig av vannforekomstens størrelse. Delta-kere på prosjektet var Dag Dolmen, Lars Rønning og Jon Kristian Skei. Resultater fra undersøkelsen er tidligere publisert hos Skei (1991) og Rønning (1995). Etter 1989 har deler av området jevnlig blitt besøkt for å kontrollere status til amfibiene og i særlig grad salamanderne.

Forekomst av amfibier

Den vanlige frosken var, som ventet, den vanligste amfibiearten i området, med funn i 122 lokaliteter. Liten salamander ble funnet i 38 lokaliteter, stor salamander i 26 og padde i 7. Alle artene ble funnet i hver av de fire kommunene, med unntak av Selbu, der bare vanlig frosk og liten salamander ble registrert. Detaljer om eksakt lokalisering av salaman-

derdammene blir ikke publisert, siden den store salamanderen er et ettertraktet terrariedyr og derfor kan være gjenstand for ulovlig fangst.

Betydning av fisk

Ørret var den klart vanligste fiskeart i området med sikre registreringer i 122 lokaliteter og mistanke om forekomst i ytterligere 10. Deretter fulgte gjedde, trepigget stingsild, røye, ål, karuss og lake. Fiskepredasjon kan være avgjørende for utbredelsen av amfibier. Fig. 5 viser forekomsten av de fire amfibieartene i lokaliteter med og uten fisk. Det er spesielt stor salamander og padde som skiller seg ut i denne sammenheng. Alle funn av stor salamander ble gjort i fisketomme dammer, mens alle sju registreringer av padde ble gjort i vannforekomster der det fantes fisk. Den negative sammenhengen mellom padde og fisk er tidligere ved flere anledninger påpekt (for eksempel Dolmen 1982, Skei 1991) og forklares først og fremst med at de store, svarte larvene til den store salamanderen svømmer åpenlyst i de fri vannmasser og faller derfor lett som bytte for fisk som jakter ved hjelp av synet. Larvene til den lille salamanderen holder seg i større grad nær bunnen og inne i vegetasjonen, der de er godt kamuflert. Denne undersøkelsen viser da også at liten salamander opptrådte sammen med fisk i 10 av 38 lokaliteter. Hos den lille salamanderen er det de voksne som helst oppholder seg i de fri vannmasser, og av den grunn er mest utsatt for å bli fanget av fisk. Det har derfor kommet rapporter om voksen liten salamander i ørretmager fra flere vatn i Malvik, bl.a. Håsetdammen (Bjørn Bjøru pers. medd.) og Bakk-tjørna (Håkon Øverland pers. medd.). Det ble ikke funnet noen sammenheng mellom forekomsten av vanlig frosk og fisk. Frosken ble funnet i noen flere fisketomme lokaliteter enn lokaliteter med fisk, men dette henger trolig sammen med at arten legger

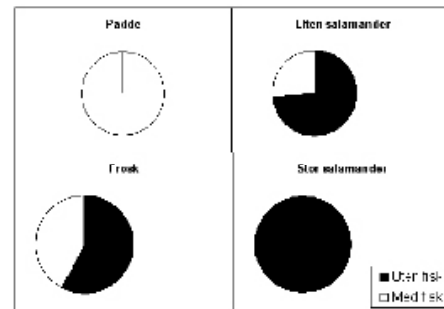

Fig. 5

egg i mange små dammer og pytter, som er for små til å inneholde fisk. På slike steder er forekomsten enkel å påvise, mens det kan være lett å overse rumpetroll i større fiskevatn med lang strandlinje. Alle sju lokaliteter med padde inneholdt fisk, bl.a. gjedde. Padderumpetroll har minst to forsvarsmekanismer mot fiskepredasjon. Den ene er stimatferden. Ingen norske amfibier har tilsvarende tendens til å gå i tette stimer som padderumpetrollene, og jeg har flere ganger, bl.a. i Gjedd-tjørna ved Kuset, sett nærmest svarte nøster med padderumpetroll komme svømmende gjennom vannet. Den andre mekanismen er kjemisk. Padderumpetroll er giftige og/eller usmakelige, og blir derfor ikke gjerne spist av virveldyr. Store insekter, som vannkalver og øyestikkerlarver, går derimot ikke av vegen for å forsyne seg av rumpe-trollene. Det spekuleres derfor i om tilstedeværelse av fisk kan holde tallet på insektpredatorer nede og derfor begunstige padderumpetrollene (se Rønning 1995).

Lokalitetstype og omgivelser

Vannforekomstene ble inndelt i liten dam (areal < 2,5 daa, dybde < 2m), stor dam (areal < 2,5 daa, dybde > 2m) og innsjø (areal > 2,5 daa). Undersøkelsen omfattet 130 lokaliteter av typen liten dam, 77 av typen stor dam og 129 innsjøer. Fordelingen av amfibier på de tre lokalitetstypene er vist i Fig. 6. Liten salamander og frosk ble funnet noenlunde jevnt fordelt på alle disse tre hovedtypene. Den store salamanderen ble bare funnet i dammer, både

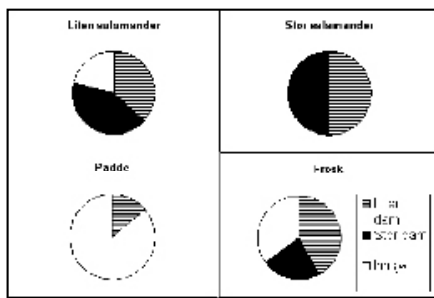

Fig. 6

små og store. Dens fravær fra innsjøer henger sannsynligvis sammen med at de fleste vannforekomster med areal > 2,5 daa inneholder fisk. En tilsvarende argumentasjon kan brukes for å forklare at padde hovedsakelig ble funnet i innsjøer, og den ene lille dammen hvor padde ble registrert (NV for Vikerauntjørna, Trondheim) faktisk inneholder gjedde.

Den dominerende omgivelsen rundt vannforekomstene ble klassifisert som myr (231 lokaliteter), skog (95) eller kulturmark (9). Fordelingen av amfibier på lokaliteter med ulike omgivelse er vist i Fig. 7. Både liten salamander og frosk fordelte seg på de tre hovedtypene ut fra det man kunne forvente på grunnlag av deres hyppighet, mens stor salamander utelukkende ble funnet i dammer omgitt av myr, og padde lokalitetene hadde et høyt innslag av skog i omgivelsene. Myrdammer byr ofte på ugunstige forhold for fisk. Bunnvannet blir gjerne fattig på oksygen, og det kan være vanskelig, for ikke å si umulig, for fisk å overleve. Slike dammer passer ypperlig for stor salamander. I en dam vest for Jonsvatnet har fisk vært forsøkt utsatt flere ganger, men den overlever ikke, og dammen har en god bestand

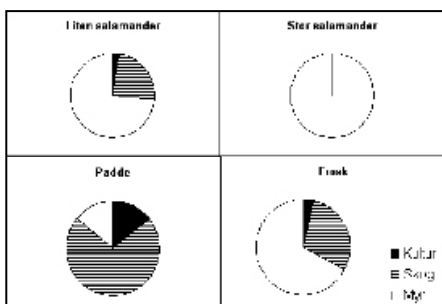

Fig. 7

av stor salamander. At denne dammen har vært gjenstand for forsøk på fiskeutsetting, viser det faktum at det var nettopp i denne dammen stor salamander først ble påvist i Trondheim kommune, da 2 individer ble tatt på markline for fisk i 1963 (Dolmen 1972).

Høyde over havet

Selv om den høyest beliggende lokalitet i området ikke lå høyere enn 515 m o.h., var det for alle arter en klar reduksjon i forekomsten med økende høyde (Fig. 8). Stor salamander syntes også å unngå de

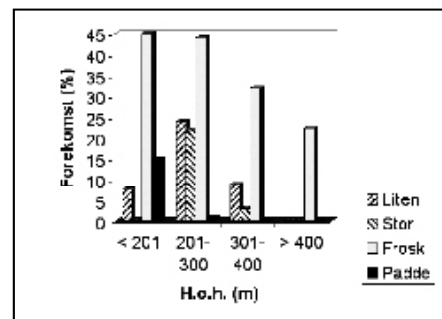

Fig. 8

lavest beliggende områdene og ble ikke funnet lavere enn 210 m o.h. Dette har muligens sammenheng med at det ofte finnes fisk i lavereliggende dammer. De samme forhold kan trolig også forklare at den lille salamanderen også var vanligere i området 201 – 300 m o.h. enn lavere. De høyest beliggende lokalitetene var for stor salamander 370 m o.h. i Klæbu og for liten salamander 390 m o.h. i Selbu. Lavere middeltemperatur og kortere vekstsesong spiller åpenbart en rolle for høydebegrensningen av salamandere så nært nordgrensen av utbredelsesområdet. Men dette forhindrer ikke at de kan overleve på klimatiske gunstige lokaliteter vesentlig høyere. Begge salamanderartene ble for eksempel i 1944 funnet ca. 760 m o.h. i Meråker, og liten salamander ble i 1955 funnet på Geitfjellet i Grong, 830 m o.h. (Dolmen 1983). Klimatiske forhold kan også være årsaken til at padda

kun ble funnet i lavlandet. Den høyest beliggende lokaliteten for denne arten var Damtjørna i Stabbmarka, Klæbu 216 m o.h. For alle arter, er det trolig andre faktorer i tillegg til temperatur, som er med på å forklare den reduserte forekomsten med høyden. Både pH-verdi og kalkinnhold avtok med stigende høydenivå og som forklart nedenfor, er dette viktige faktorer for amfibiers utbredelse.

Vannkjemi

En lang rekke studier har demonstrert den skadelige virkning av surt vann på ferskvannsorganismer (se oversikt for amfibier hos Freda 1986). Det er spesielt embryo-stadiet som er sårbart, men også larver/rumpetroll er sensitive for forsurening. Vann med lav pH er direkte giftig for amfibiene. Eksponering for surt vann fører til en akutt lekkasje av salter gjennom kropps- og gjelleoverflaten. Frigjøring av aluminium fra berggrunnen er dessuten et alvorlig problem i surt vann. Spesielt ved pH-verdier i området 5,0 – 5,5 kan aluminium utfelles på overflaten av gjellene til larver og nærmest kvele dem. Klekkingen av eggene forhindres i surt vann grunnet forandringer i strukturen av eggmembranen, og larver som klekkes er ofte deformerte siden de har vokst innenfor en fast eggmembran som ikke har utvidet seg i takt med veksten. Bare den vanlige frosken ble i vår undersøkelse funnet i surere vann enn pH 5,0, mens alle funn av padde ble gjort ved pH 7,0 eller høyere (Fig. 9). De laveste pH-verdier i lo-

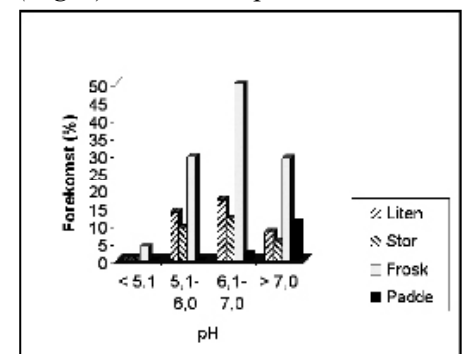

Fig. 9

kaliteter med funn av amfibier var for liten salamander 5,1, stor salamander 5,7, vanlig frosk 4,6 og padde 7,0. De sureste lokalitetene lå som regel på myrer der torvmosene dominerte, gjerne med spredte furutrær og en god del røsslyng. Mer velegnet for amfibier var lokalitetene på grasmyr der starrartene dominerte. Slike dammer hadde vesentlig høyere pH.

Det var en klar sammenheng mellom vannets surhetsgrad og kalkinnholdet. Det er også kjent at amfibier kan overleve og reproducere ved forholdsvis lavere pH verdier dersom vannet har et relativt høyt kalkinnhold enn om kalkinnholdet også er lavt. Fig. 10 viser forekomsten av amfibier i vann med ulike kalsiumkonsentrasjon. Forekomsten av alle arter økte med stigende kalsiumkonsentrasjon i vannet. Spesielt gjelder dette for padde, som utelukkende ble funnet ved kalsiuminnhold høyere enn 3 mg/l. Til en viss grad

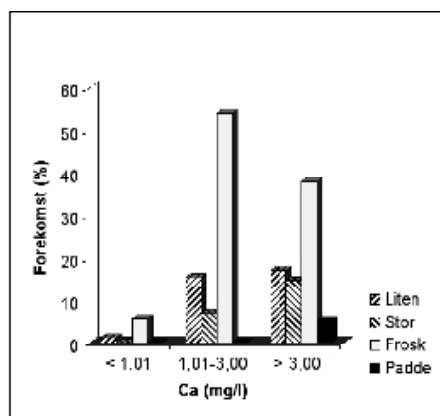

Fig. 10

gjelder det også for den store salamanderen, som også viste en klar preferanse for de mer kalkrike dammene. Bare den vanlige frosken og unntaksvis liten salamander (1 lokalitet) ble påtruffet i vann med lavere kalsiuminnhold enn 1,0 mg/l.

Typiske amfibielokaliteter i Trøndelag

På bakgrunn av denne undersøkelsen er det mulig å fastslå enkelte generelle trekk ved typiske amfibielokaliteter i Trøndelag:

Stor salamander: Fisketomme

Fig. 11: En typisk salamanderdam.

dammer på myr, 200 – 300 m o.h. Areal 25 – 1500 m², dybde minst 1 m. Overflaten i en viss utstrekning dekket av vegetasjon. Vannet er svakt surt til nøytralt og oftest brunfarget av humusstoffer. Et visst minimumsnivå av kalsium bør finnes i vannet (Fig. 11).

Liten salamander: Som for stor salamander, men ikke så kravstor med hensyn til lokalitetstype og forekomst av fisk. Synes også å klare seg i surere og kalkfattigere vann enn den store salamanderen.

Vanlig frosk: Kan finnes i nesten alle slags vannlokaliteter, men unngår de aller sureste og kalkfattigste. Eggene legges på grunt vann med vegetasjon, og oversvømte strandområder blir hyppig benyttet.

Padde: Foretrekker større lokaliteter (tjern og innsjøer) med fisk, mindre enn 250 m o.h. Vannet bør ikke være surt, og det bør ha et visst kalsiuminnhold. Eggene festes til undervannsvegetasjon, og bukkeblad utgjør ofte et utmerket fundament.

Fremdeles er det mange huller i vår kunnskap om amfibienes utbredelse i Trøndelag (og resten av landet). Her kan alle naturinteresserte bidra. Send derfor inn dine observasjoner av amfibier slik at vi kan få dannet oss et best mulig bilde av forekomsten av disse spennende dyrene (se adresse ovenfor). Gjennom økt kunnskap om

forekomsten vil vi få et bedre redskap til å forvalte amfibiene på en best mulig måte, og et bedre grunnlag til å forstå mange ennå ukjente trekk ved deres biologi.

Litteratur

- Dolmen, D. 1972. Stor salamander, *Triturus cristatus*, på Nordmøre og i Trøndelag. *Fauna* 25: 79-83.
- Dolmen, D. 1982. Zoogeography of *Triturus vulgaris* (L.) and *T. cristatus* (Laurenti) (Amphibia) in Norway, with notes on their vulnerability. *Fauna norv. Ser. A*. 3: 12-25.
- Dolmen, D. 1983. A survey of the Norwegian newts (*Triturus*, Amphibia); their distribution and habitats. *Meddelelser fra norsk viltforskning*. 3. serie nr. 12: 1-72.
- Dolmen, D. 1993. Feltherpetologisk guide. Universitetet i Trondheim. Vitenskapsmuseet.
- Freda, J. 1986. The influence of acidic pond water on amphibians: a review. *Water, Air, Soil Pollut.* 30: 439-450.
- Hårsaker, K., Larsen, B.M. & Dervo, B.K. 2000. Overvåking av amfibier i Norge. Forslag til overvåkingsmetodikk, overvåkingsområder og deltakere i en atlasundersøkelse. NINA Oppdragsmelding 652: 1-27.
- Rønning, L. 1995. Utbredelse og akvatisk habitat hos frosk (*Rana temporaria*) og padde (*Bufo bufo*) i Midt-Norge. Hovedfagsoppgave i ferskvannsoøkologi (Cand. Scient.). Universitetet i Trondheim. Den Allmennvitenskapelige Høgskolen. Zoologisk institutt.
- Skei, J.K. 1991. Habitatpreferanse hos akvatisk fase av stor salamander *Triturus cristatus* og liten salamander *T. vulgaris* i Midt-Norge. Hovedfagsoppgave i zoologi, ferskvannsoøkologi (Cand. Scient.). Universitetet i Trondheim. Den Allmennvitenskapelige Høgskolen. Zoologisk institutt.
- Skei, J.K. 1993. Hvorfor forsvinner amfibiene? *Fauna* 46: 84-94.
- Størkersen, Ø. 1999. Nasjonal rødliste for truede arter i Norge 1998. Norwegian Red List 1998. DN-rapport 1999-3: 1-162.

PROSJEKT HØNSEHAUK - ORKLA LOKALLAG

av Hans Martin Høiby

Høsten 2001 vedtok styret i Orkla lokallag å forberede ei seminarhelg i november '02. Innholdet var definert til å dreie seg om rovfugler og reirbygging. Dette kom som en naturlig følge av at DBS hadde kjennskap til ressurspersoner innen "faget" fra sin fartstid i NOF Hedmark. Målsettinga med seminaret skulle i første omgang være å skolere lokallagets medlemmer til å være med på kartlegging og bestandsovervåkning av hønsehauk.

Forfatterens adresse:

Tøfte 8

7320 Fannrem

hnshoiby@online.no

På sommeren og tidlig høsten ble tidspunktet fastlagt til siste helg i oktober, og ut fra ting i tiden dette året, ble bygging av alternativt reir for hønsehauk høyst aktuelt. I tillegg til selve seminaret valgte styret i lokallaget å ta kontakt med ulike organisasjoner og etater innen skogbruket, for å etablere et prosjektsamarbeid der grunneiernes interesser også skal ivaretas. Det meste ble planlagt på to styremøter med påfølgende hektisk aktivitet med ordning av lokaliteter inne og ute, innbydelser/påmelding, teknisk utstyr og innkjøp. Vi innså tidlig at vårt eget lokallag var et noe snevert marked for et slikt seminar. Foredragsholderne mente at et deltakertall på inntil 25 var akseptabelt, så vi tilbød seminaret til alle lokallag i Sør-Trøndelag, fylkesavdelingen i NT, i tillegg tok vi med naboene i Rindal/Surnadal foruten skogeierforeninger og ulike offentlige etater.

Som oppstart i prosjektet ble det arrangert et åpent medlemsmøte i Orkdal den 14. oktober '02, der Torgeir Nygaard fra NINA holdt foredrag om "Hønsehauken og bestandsskogbruket".

Ei uke før seminarstart var det klart at deltakerlista var fulltegnet, noe som gjorde det lett for arrangørene å møtes for de siste forberedelser fredag 25. oktober. Arrangementets sentrale punkt var Brattli grendehus på Togstadjåren i Orkdal, ikke minst

med tanke på feltaktivitetene. Her var 'alle' fasiliteter til stede, og vi kunne styre arrangementet sjøl. Vi hadde imidlertid satt bort middagen lørdag kveld til andre aktører og det angret vel ingen på?

Det oppsatte programmet ble fulgt nærmest til punkt og prikke begge dager, til tross for et omfattende program som også bestod av en del transportetapper.

Lørdag 25.10. klokka 10 kunne Dagrun ønske de frammøtte så langt vel møtt. Vi hadde også kontroll på de langveisfarende, så ventetida ble brukt til registrering og orientering av praktisk art.

Deretter inntok Per Johan Tømmeraas førersetet og tok oss med på et tilbakeblikk på både pionertida innen reirbygginga i Norge, samt egne erfaringer med hønsehauk i Leksvik i NT. Han har i alle år påpekt konsekvensen som flatehogst har for f.eks. hønsehauk og viste oss flyfoto fra skogområdene ved Leksvik. Langs bilveger var det f.eks. påfallende at ei stripe med skog ofte var satt igjen slik at inntrykket av å kjøre gjennom tett skog var beholdt. De første reirene ble laget med tanke på vandrefalk langs kysten, dette var overbygde plattinger med stor vekt som måtte boltes og forankres i fjellvegger. Suksessen med disse reirene er noe betinget, det krever også store ressurser med tid og båttransport for å følge dem opp på en effektiv måte.

Tilbakemeldinger fra lokalt hold viste også at andre arter som f.eks. toppskarv hadde tatt i bruk slike reir.

Noe over 12:00 var det hedmarkingenes tur, og de startet med praktisk arbeid i felt. Vi dro av gårde til en hønsehauklokalitet ved Vormstad som er truet av hogst i den grad at noe måtte gjøres, fort. Lokaliteten har allerede vært gjenstand for samarbeid mellom lokallaget og skogbrukslederen fra Skogeierforeninga Nord. Vi var først og besøkte reirplassen hvor to unger ble ringmerket i sommer. Deretter vandret vi inn i naboskogen hvor en tidligere befaring hadde blinket ut et par aktuelle reirtrær. I samråd med foredragsholderne ble så det ene valgt ut fra kriterier som størrelse, greinsetting, innflygingsforhold, tetthet på skogen og skjerming mot forstyrrelser og trafikk.

Per Nøkleby og Carl Knoff har drevet med reirbygging i snart 15 år og demonstrerte dette til fulle gjennom bygging, klatring, oppheising og montasje i treet.

Selve reiret bygges med utgangspunkt i en minknetting på ca 65 cm i firkant. Hjørnene brettes inn noe for å lage en mer avrundet fasong. Så benyttes 8 ca 1,5 meters lengder av ståltråd som festes i hvert hjørne og midt på. Disse tvinnes til nettingen, og skal benyttes til å feste selve reirmaterialet. Til dette brukes friskt granbar, ikke for kraftig da det skal buntet og legges i sirkel på nettingen. Baret buntet i 7-10 cm tykke ris, som legges rundt mot nettingen og festes med de 8 ståltrådene. Det holder med 3 runder tilsvarende ca 25 cm høyde. Vær omhyggelig med å knipe av og bøye inn ender på ståltråden etterpå. Skåla fylles så med noe tørrere bar som stikkes inn i og klemmes fast mot skåla. Reiret veier nå ca 8-10 kg.

Oppe i treet gjør artisten seg klar med tau og talje. Tau av klatretypen er en fordel, både pga. styrke og ikke minst at det er lettere å bruke generelt. Talja festes alltid høyere enn selve reiret, slik at montøren kan konsentrere seg om å styre ting på plass. Gamle knutekunster fra speideren er dessuten ikke å forakte, for å lette arbeidet for personen i toppen. Først blir en passelig stokk heist opp og lagt over to greiner for å lage stødig, trekantet fundament. Etter en heftig fotosesjon var det selve reirets tur. Hemmeligheten her ligger i å bruke den ene enden av tauet som styretau for å trekke reiret ut fra treet under heisinga. Det bør være to personer som trekker i heisetauet, altså trengs fire stykker for å gjøre dette elegant. Reiret festes med ståltråd gjennom nettingen og rundt greiner og stokk(er). Som finish heises en sekk med boss (torv, maurtue o.l.) opp som fylles og trykkes på plass i reirskåla. Formålet er å få reiret til å se flatt og brukt ut.

Tilbake på Brattli ble det så tid for mat og kaffe, før Carl Knoff tok over med tre sesjoner med følgende foredrag.

Per Nøkleby og Carl Knoff. Foto: Dagrun Beate Skarsvåg.

Habitatvalg for høsehawk. Hvordan finne reir. Trusselfaktorer

Hovedstikkordet for habitatvalg er gammelskog, hogstklasse 5. Høsehauken er avhengig av sammenhengende skogsområder, siden den foretrekker å leve mest mulig anonymt. Tynning og plukkhogst er begge deler akseptabelt, men ingen vet hvor 'tynn' skog hauken aksepterer.

Det å finne nye reir av høsehawk er meget tidkrevende. Noe kan gjøres tidlig i hekkesesongen med hensyn til lyd. Ribbeplasser kan være en god indikasjon, og hvis fugl observeres med bytte drar den som regel rett mot reirplass.

Trusselen mot hekking utgjøres vesentlig av hogst, men også ferdsselsforstyrrelse er også verdt å merke seg. Det har i de senere år blitt praktisert en fredningssone i en radius på 50 meter fra reiret. Dette tilsvarer et areal på ca 8 da – ikke ubetydelig.

Høsehawkprosjektet i Hedmark 1995-99. Resultater og erfaringer

Carl Knoff har data fra en rekke høsehawkreir siden 1990. I det spesielle prosjektet vi her referer til ble et

tjuetalls reirplasser kartlagt og gjort kjent for grunneiere og andre. I løpet av de to første årene var nærmere 2/3 av lokalitetene såpass berørt av hogst at de var uegnet som hekkeplasser. En av årsakene til at dette skjedde var f.eks. ordlyden i skogbruksplanen som ble utarbeidet for de aktuelle områdene. Her ble det brukt utsagn som 'må hogges før år 2000', noe som ga feil signal til skogeieren. Grunnet hogst ble det i løpet av åra bygd en rekke alternative reirplasser for hauk, og han viste detaljert oversikt for status og endring fra år til år. En rekke reir ble tatt i bruk allerede første sesong. På noen lokaliteter har det skjedd en vedvarende hogst som har gjort bygging av flere alternative reir nødvendig. I denne sammenhengen har prosjektet også opplevd å få tilslag av musvåk i noen reir.

Teori rundt reirbygging.

Dette ble en utdyping av det som ble demonstrert under feltarbeidet tidligere på dagen. Innflygingsforhold og ly mot vær og vind må vurderes. En suksessfaktor for å sikre lang levealder på reiret er primært reiretets beskaffenhet. Greiner som gir etter og utgliding av selve reiret er

viktigste årsaker til at ting går galt. Klatreforhold må også vurderes, men mye kan løses med stige eller andre hjelpemidler.

Plenumsdebatt.

Det ble lagt vekt på å involvere deltakerne mest mulig underveis. Der hvor det var behov for meningsutvekslinger ble det lagt inn flere plenumsdebatter. Noen viktige momenter fra disse er det på sin plass å liste opp her.

- Involvere grunneier(e) fra første stund. Dette kan og bør involvere skogbruksleder samtidig.
 - Oppfordre til hogst eller tynning utenom hekketida.
 - Korte kommandolinjer, dvs. mest mulig samarbeid på lokalt plan.
 - Økonomisk kompensasjon for å ikke avvirke skog, eller andre tiltak for å ivareta biotoper eller hekkeplasser
 - Få innsikt i eksisterende data på reirplasser som er kjent. Dette ligger i dag under Fylkesmannens miljøvernavdeling
 - Kartlegging må bygge på prinsippet om Stedfestet Informasjon (SI) gjennom bruk av GPS. Unøyaktig informasjon er verdiløs informasjon
 - Eierskap til og gjenbruk av data. Noen kjøreregler må til:
- Hvordan informere publikum og andre

Presisere at kunnskap IKKE skal benyttes til å etablere NYE hekkeplasser.

Presisere at kunnskap om reir IKKE skal utnyttes kommersielt i form av 'grønn' turisme !

Starte opp en hønsehaukgruppe etter modell av tranegruppen i Trøndelag. Uformelt styrt; bestående av feltfolk, fagfolk og grunneiere eller dennes representant. Samle data, ringmerking, publisering av rapporter, utveksle erfaringer med andre.

Fra klokka 19.30 var det klart for middag og sosialt tilsnitt. Vi fikk servert sodd med 'auka og perra', før det hele ble toppet med kaffe og bløtkake. *Hans M. Høiby* foredro deretter om Gjølmesøren, *Dagrun Skarsvåg* viste lysbilder med rovfugl og natur i varierte former, før *Magnar Klingan* tok oss med til varmere strøk med inntrykk fra en tur til Krüger NP i Sør-Afrika.

Søndag morgen – med en times tillegg for overgangen til vintertid – fikk to av seminardeltakerne uavhengig av hverandre visuell kontakt med hønsehauk i bakkene oppafor grendehuset.

Programmet søndag startet med to foredrag som tok for seg bygging av falkereir. *Per Nøkleby* startet med å vise fra erfaringer med småfalk på indre Østland, dvs. tårnfalk, dvergfalk og lerkfalk i Hedmark. I Trysil har man i lengre tid drevet med kasser for tårnfalk, så dette emnet ble bare kort berørt. Uten at det kanskje har så mye relevans for Trøndelag var erfaringen med lerkfalk at den foretrekker kråkereir som er plassert ekstremt høgt i treet.

Per Johan Tømmeraas fortsatte med bilder fra jaktfalkprosjektet i Finnmark. I begynnelsen ble han overøst med skepsis, da det var en allmenn påstand at jaktfalken ikke trenger noe reir. Utover reirbygging

tok han også for seg ulike andre sider ved registreringsarbeidet ved hjelp av filmkamera og annet. Så var det klart for søndagens feltarbeid. Vi trakk ut i fjellområdet i hjørnet mellom Orkdal, Meldal, Rindal og Hemne for å bygge og sette opp reir for dvergfalk. Dette var et område hvor arten har hekket naturlig i flere tiår.

Vi gikk direkte i gang med oppdeling i fire grupper og bygging av reir. I prinsippet vil bygging av (kråke-) reir for dvergfalk være nokså likt haukereir. Utgangspunktet er en 40x40 cm netting og fire ståltråder. Deretter legges ei tynn matte av isolasjonsmateriale (steinull) oppå nettingen. Som materiale for reirskåla benyttes bjørkekvisst uten lauv. Denne bunes og legges i runding som surres med ståltråd til en ca 20 cm dyp krans. Det er viktig at kransen ligger innpå nettingen for å minke faren med utgliding over tid. Skåla fylles først med mer kvist, gjerne også tørrere lyng, og uansett må det være finere materialer til slutt. Finishen her bør bestå av torvholdig materiale slik at falken kan krafse reirgrop sjøl. Det er en vurderingssak om finishen utføres nede på bakken, eller etter at reiret er heist opp og festes.

Seansen med heising og feste av reir var også identisk med haukereiret på lørdag, men omgivelsene var åpnere og avstanden mindre, slik at arbeidet ble ledsaget av fotografering som var en japansk pakketur verdig! Resultatet gjenstår å se, men en skal ikke se bort fra at trafikken til området blir noe større til våren. Utelivet ble avsluttet med bål, svartkjel med kaffe og grilling av pølser til middag.

Tilbake på grendehuset gjenstod avslutningsforedraget med fokus på kongeørn, holdt av Carl Knoff. I Hedmark har man både bygget alternative reir, reparert eller erstattet eksisterende reir. Ørnereir i trær byr på mange utfordringer for både trær og folk. Den eneste måten er uansett å bygge reiret på plassen. Fundamentering med stokker med

Foredrag i Brattli grendehus - Hans M. Høiby, Morten Martinsen, Sven O. Nordsteien, Ola Nordsteien og Magnar Klingan.
Foto: Dagrun Beate Skarsvåg.

Per J. Tømmerås, Leif Olav Aasløkk, Ola Nordsteien, Øystein Ree og Egil Nilsen (foran).

Foto: Dagrun Beate Skarsvåg.

ca 30 cm mellomrom og bruk av stor spiker er en forutsetning for å lykkes. Det beste er også å bore hull med drill for å unngå oppsprekking av stokkene. Bruk av tau og talje slik at bakkemannskapet kan ta jobben med å heise opp materialer er helt nødvendig. Til bygging av reiret benyttes greiner av furu. Prinsippet ellers er nokså likt de andre typene, men her blir dimensjonene såpass store at personen i treet bygger reirskåla rundt seg på plattformen. Kriterier ved plassering av alternative reir kan være å legge reiret under en bergvegg eller åsside for å skjerme bedre mot vær og vind, men samtidig sørge for gode oppdriftsforhold. Naturlige ørnereir har ofte god utsikt, så dette kan være et godt tips. Carl viste også et eksempel på samarbeid mellom ørn og mann. På en hyllelokalitet hvor det eksisterende reiret var i ferd med å skli ut, ble en einer sagd ned og lagt som forkant på ei bedre hylle tre meter unna. Sesongen etterpå hadde ørna tatt hintet og bygd reir sjøl på den nye plassen.

Den største trusselen mot ei vellykket ørnehekking er forstyrrelser, og spesielt tidlig i perioden. Krysnings-

punktet mellom god nok informasjon til publikum og respekt fra ds. er en stor utfordring. Det finnes skrekkesempler på at hodeløs faunaturisme har blitt faunakriminalitet.

Klokka 18.00 ble framviseren slått av for siste gang, og deltakere, foredragsholdere og arrangører kunne applaudere hverandre for ei vel gjennomført helg!

Oppfølgingsmøte i Hønsehauk-gruppa ble holdt på Grøttetun, Orkdal mandag 3. mars 2003, hvor 33 deltakere møtte.

Det var lagt opp til en lang agenda for denne delen, og i store trekk ble denne fulgt. Første sak var å finne et egnet navn. Uten at en kom til noen bastant konklusjon vil arbeidstittelen og den daglige omtalen være "hønsehaukgruppa".

Organiseringen av gruppa ble fort vedtatt å være slik det pågående arbeidet har fungert. Følgende forslag til ansvarsområder, rapporteringsrutiner og samhandlinger ble diskutert:

Jostein Sandvik (JSA) vil være leder i nettverket, med rapportering til Terje O. Nordvik (TON) i Skogeierforeninga Nord (SN) og Fyl-

kesmannens Miljøvernnavdeling.

TON skal melde videre til kommunenes skogbruksledere, slik at berørte grunneiere får tidlig og riktig informasjon.

NOF sine lokallag vil bli informert om aktiviteter i sine nedslagsfelt. I tillegg vil lokallagene spre informasjon til sine medlemmer, slik at personer som har interesse av å bidra, får mulighet til dette.

SN må bidra med kartverk over hogstmoden skog (eller gammel-skog), slik at leting etter eventuelle nye lokaliteter kan effektiviseres.

Stedfestet Informasjon (SI) fra kjente lokaliteter skal tilføres f.eks. de aktuelle lokallag fra Jostein Sandvik, slik at kontroll og overvåking av disse kan skje allerede i vår. Samme informasjon må gå til SN v/TON og videre til grunneiere.

Alle reirlokalteter må logges ved hjelp av GPS, slik at de kan plottes nøyaktig inn på kart. Dette er spesielt viktig for å informere grunneier.

Det ble nok en gang presisert at bygging av kunstige reir kun skal skje som nødhjelp på lokaliteter med særskilt behov for dette, og da i full forståelse med grunneier.

Det er ønskelig at det gås ut med informasjon i lokalpressen om at registreringsarbeid kan/vil/skal pågå, men det beste ville være å informere grunneiere direkte. Dette sett i sammenheng med SI nevnt over.

Arbeidet fram til nå

Kartlegging og overvåking av arten har pågått i organisert form siden før 1990. Ca 200 lokaliteter er kjent i fylket, mange av disse er ødelagt av hogst eller forlatt av andre årsaker. Innsatsen har vært særlig konsentrert om sentrale strøk, dvs. Trondheim, Malvik, Klæbu, Melhus og Skaun.

Data skal samles i en rapport som skal gies ut snarest.

NOF Fosen og Hemne har jobbet aktivt med hønsehauk over mange år.

For Orkdalsfåret er kunnskapen mer begrenset. Sjøl om et trettital

lokaliteter er registrert, er det få kjente hekkinger av arten.

Finansiering / kompensasjon

NOF sentralt sitter på midler som er øremerket arbeidet med hønehauk. I tillegg er det muligheter for midler fra Viltfondet gjennom Fylkesmannens miljøavdeling. Det ble også ytret ønske om bidrag fra SN, og en søknad om støtte til innkjøp av sikringsutstyr kan være et konkret utgangspunkt.

Det skal legges opp til utbetaling av kjøregodtgjørelse.

Årets arbeid

Det er ønskelig at det prioriteres i følgende rekkefølge:

- Oppfølging av eksisterende kjente lokaliteter (i bruk)
- Kontroll av gamle lokaliteter
- Søk etter nye lokaliteter

For Orkla lokallags vedkommende vil vi i år 2003 prioritere Orkdal kommune, og siden vi har en kjent lokalitet i bruk, vil våren benyttes til å kontrollere gamle lokaliteter, dette forutsetter input fra JSA.

Registreringsarbeid

Her må det også legges opp til bruk av eksisterende registreringsskjema. I tillegg er det en fordel med bruk av digitale kamera for å fotografere lokaliteter fra ulike hold, for deretter å legge inn ekstra informasjon (Reir A, B, C etc., inngrep og andre faktorer).

Arbeidet skal følges opp med årlige møter over samme mal som for Tranegruppa, med oppsummering av forrige års aktiviteter og prioriteringer for kommende sesong. Rapporter kan utgis etter behov.

Hvordan finne hønehauk

Her bidro flere med erfaringer fra sitt arbeide i felt. Oppsøke egnede lokaliteter fra grålysninga til ut på formiddagen fra medio mars og ut-

Fra møtet på Grøttetun i Orkdal, 3.mars 2003. I forgrunnen Dagrun Beate Skarsvåg. Foto: Svein Ivar Dalen.

over. Gammelskog er stikkordet for leting i nye områder. Fluktspill over tretopper, utføres ofte i grålysningen og kan være vanskelig. Lytting etter varsellyder. Begge kjønn er vokale i parringstida. Avspilling av lyd. Skal utføres med forsiktighet og kun før egglegging, dvs. fra primo mars til medio april. Korte sekvenser med varsellyder er nok. Ved respons skal avspilling uansett avbrytes umiddelbart. Under ruging kan rugende fugl ofte være synlig fra bakken. En må imidlertid utvise forsiktighet så en unngår å skremme rugende fugl av. Klatring for kontroll av egg etc. bør ikke forekomme. Hannfugler kan oppsøke lokaliteten perifert for å sjekke forstyrrelsen.

Etter klekking tiltar all aktivitet. Varsling og lyd fra tiggende unger. Ekskrementer på bakke eller vegetasjon. Ribbeplasser i nærområdet til reiret, gjerne på høge stubber eller rotvelter. Fugl med bytte flyr gjerne direkte mot reir.

Forhåndsregler ved ringmerkingsarbeid.

Bruk av sikkerhetsutstyr ved klatring, seler med stropp for feste rundt stamme. Stige for adkomst til greinløse stammer. Bruk av pose og talje for firing av unger fra/til reir. Talje og tau for å få posen ut fra treet, fare for spidding på tørrkvist.

Etterord primo mai 2003

I etterkant av møtet den 3. mars fikk Orkla lokallag tilgang på den SI som fantes for hønehauk i Orkdalsfåret. Vi tok for oss Orkdal kommune i første omgang og fordelte et titalls lokaliteter blant "feltfolket". I perioden 15. mars til etter påska ble 1. periode i feltsesongen 2003 avviklet. Resultatet i skrivende stund er at det ble oppnådd kontakt med arten i nærheten av en lokalitet. Dette var en hann som varslet perifert i området.

Her foregår det plenumsgrilling. Foto: Dagrun Beate Skarsvåg.

Fugler i Nord-Trøndelag 2002

av Per Inge Værnesbranden

Rapport fra LRSK/Nord-Trøndelag (lokal rapport- og sjeldenhetskomité i Nord-Trøndelag). Denne rapporten er en sammenstilling av uvanlige observasjoner av fugler i Nord-Trøndelag i 2002. En stor takk til alle som har sendt inn sine observasjoner! Den lokale rapport- og sjeldenhetskomiteen i Nord-Trøndelag (LRSK/NT) er en komite underlagt NOF avd. Nord-Trøndelag, og har som oppgave å registrere observasjoner av sjeldne og uvanlige fuglearter. Husk at komiteen også er interessert i observasjoner av en rekke arter som ikke behøves dokumentert.

Forfatterens adresse:

Innhærredsveien 42

7500 Stjördal

E-post: per.inge.vae@c2i.net

Slike arter og observasjoner du mener er interessante kan sendes inn med følgende opplysninger: art, antall, alder, kjønn, sted, dato og observatører, på et eget ark. Vi er også interessert i observasjoner av f.eks. store antall, tidlig vårtrekk, seine høstfunn, vinterfunn av normalt trekkende arter, observasjoner utenom artens kjente utbredelsesområde og lignende. Se ellers årsrapportene for hva som blir publisert der. Observasjonene kan sendes etter hvert som de blir gjort, eller samlet like etter nyttår (helst innen 1.2). Observasjoner av sjeldne arter krever vi vanligvis dokumentasjon eller beskrivelse av, og det er et eget registreringsskjema for dette. Dette skjemaet og lista over hvilke arter som skal rapporteres finner du i LRSK-rapport for 1999 (TN nr. 2-2000), eller du kan få den tilsendt ved henvendelse til LRSK/NT (se adresse etter rapporten). Hvis du har tilgang til Internett kan du også finne skjema og rapporteringslister på <http://www.nofnt.no/news/lrsk.htm>.

Endring av publiseringsform for LRSK-rapporten

Den som har lest tidligere LRSK-rapporter med stor iver, ser at denne rapporten er litt annerledes.

LRSK-rapportene har i de siste årene blitt svært plasskrevende i TN, og sikkert "tørt" stoff for mange. Etter ønske fra redaktøren og styrene i fylkesavdelingene, vil rapportene bli publisert i TN i en mer leservennlig og kortere versjon. I

stedet for lange oppramsinger av mange observasjoner, vil vi prøve å lage et kort sammendrag av årets observasjoner, og heller kommentere mer interessante ting. Flere observasjoner av arter som opptre innefor "normalen" er kuttet ut, mens forekomster av mer uvanlig karakter, og utenom det som er forventet, vil bli presentert nærmere. Imidlertid er det fullt mulig å få tilgang til en fullstendig rapport, ved å gå inn på hjemmesidene til LRSK/NT på internett, på følgende adresse: <http://www.nofnt.no/news/lrsk.htm>. Her finner du rapporten slik den har vært presentert tidligere. I rapporten som du leser her i TN, er alle artsomtaler hvor det er foretatt redigering, merket med #, slik at du vet at det finnes flere opplysninger i internett-utgaven. For arter hvor all informasjon er tatt vekk her, er det satt opp en oversikt til slutt i rapporten over hvilke arter det gjelder. Dersom du ikke har tilgang til internett og er interessert i en mer fullstendig rapport, ta kontakt på adressen til LRSK til slutt i denne rapporten.

LRSK's sammensetning og arbeid
For 2002 har LRSK/NT bestått av Bård Nyberg, Per Inge Værnesbranden og Ingar Jostein Øien. LRSK har avholdt et møte for å gå gjennom det innsendte materialet, i tillegg er enkeltsaker blitt sendt i posten til medlemmene. Rapporten er skrevet av alle i LRSK, med hvert sitt ansvarsområde, mens Per Inge Værnesbranden har hatt ansvaret for å reinskrive

og sammenstille hele rapporten.

Sårbare arter

Hekkefunn, hekkeindikasjoner eller observasjoner fra hekketida/i hekkesesongen for sårbare arter vil ikke bli oppgitt med eksakt lokalitet, kun med angivelse av kommunenavn eller navn på et større geografisk område i kommunen eller fylket. Dette gjelder de fleste rovfugler og ugler, lommer, sangsvane og trane.

Tabell 1. Lokalteter som er ofte nevnt, blir her listet opp med kommunetilhørighet.

Alnesfjæra* - Levanger

Eidsbotn - Levanger

Falstadbukta - Levanger

Fiborgtangen - Levanger

Frøsetvågen - Steinkjer

Halsøen - Stjördal

Hammervatnet - Levanger

Klingsundet - Steinkjer

Langåsdammen - Levanger

Leksdalsvatnet, S. - Steinkjer

Leksdalsvatnet, V. - Verdal

Lokalteter i Leksdalsvatnet blir angitt med respektive kommuneangivelse

Lundleiret - Steinkjer

Lømsen - Steinkjer
 Movatnet - Levanger
 Rinnleiret - Levanger/Verdal
 Sandfærhus - Stjørdal
 Sklinna - Leka
 Storleiret - Frosta
 Tautra - Frosta
 Tronesbukta - Verdal
 Tynesfjæra - Levanger
 Vellamelen - Steinkjer
 Velvang - Stjørdal
 Vinge - Stjørdal
 Ørin - Verdal

* Lokaliteten Alfnestfjæra har skiftet navn til Alnesfjæra. Dette skyldes forslag til navneendring som er gjort i forbindelse med høring på "Verneplan for sjøfugl i Nord-Trøndelag", og hvor navnekonsumlenten har uttalt seg.

Forkortelser og symbolforklaring

Ad = adult, voksen fugl, juv. = juvenil, ungfugl, M = hann(-er) (male), F = hunn(-er) (female), F-f. = hunn-farget, 1K = fugl i sitt 1. kalenderår (fødselsåret fram til 31.12.), 2K = fugl i sitt 2. kalenderår (året etter fødselsåret, 1.1-31.12), medd. = meddelt. * betyr at observasjonen er dokumentert med foto, video, lydopptak, fjær o.l. NSKF etter artsnavnet betyr at observasjonen er blitt godkjent av Norsk sjeldenhetskomité for fugl (NSKF). # etter artsnavnet betyr at flere observasjoner er tilgjengelig på internett-utgaven av LRSK-rapporten.

OBSERVASJONER FRA TIDLIGERE ÅR:

Silkehegre *Egretta garzetta* NSKF
 1 ind. Fæby, Verdal 25.11.2001* (Torfinn Sellæg, TSø, HSø, OVo).

Dette er det andre funnet i fylket. Første funn var fra Stjørdal i 1997, også det i november.

Snøgås *Anser caerulescens* 2 ind. i flukt over Langåsdammen 20.10.1996, i kortnebbgåsflokk (BAS).

Ringgås *Branta bernicla* 2 ind. Eidsbotn 4.5.2001 (BAS), 1 juv. Sklinna 21.-28.9.2001 (THa, FKU, Georg Bangjord, Geir Rudolfsen)

Mandarinand *Aix galericulata* 1 M Frøsetvågen 11.4.2001 (KAS, BES).

Samme fugl som ble rapportert fra Bogen, Steinkjer 10.4 og Frøsetvågen 12.4.2001 (LRSK/Nord-Trøndelag 2001)

Ringand *Aythya collaris* NSKF 1 M Sandfærhus 12.-13.5.2001* (BNy m.fl). Første funn i fylket. Ringand er en nord-amerikansk art, som er sett 18 ganger i Norge, bl.a. en gang i Sør-Trøndelag.

Purpurhodeand *Aythya affinis* NSKF 1 M Vellamelen 16.-20.5.1999* (Tor Bollingmo m.fl). Dette er første funn i Norge av denne nordamerikanske arten, noe som skapte en ren folkevandring de dagene fuglen var på lokaliteten.

Brilleand *Melanitta perspicillata* NSKF 1 M Ørin 6.-20.5.2001* (TSø m.fl)
Stivhaleand *Oxyura jamaicensis* NSKF 1 F, trolig 2K, Rinnleiret 27.4.2000 (TSø).

Fiskeørn *Pandion haliaetus* 1 ind. Langåsdammen 28.5.2001 (BAS).

Aftenfalk *Falco vespertinus* NSKF 1 ad F Tynesfjæra, Levanger 28.6.2001 (TSø). Dette er fjerde funn i fylket. De foregående er fra Kolvereid i august 1990, Sklinna oktober 1996 og Overhalla oktober 2000.

Dvergalk *Falco columbarius* Vinterfunn: 1 ind 13.1.2001 Vinge, Stjørdal (BWa),

Vaktel *Coturnix coturnix* 1 syng. ind. Kvernmarka, Lånke, Stjørdal 24.6.2001 (BWa).

Åkerrikse *Crex crex* 1 syng. Langåsdammen mai-juni 1994, hørt fram til 1. siloslått (BAS).

Alaskasnipe *Calidris melanotos* NSKF 1 ad. Ørin 23.7.2001 (THa, TSø, HSø

m.fl)

Rugde *Scolopax rusticola* Vinterfunn: 2 ind. Kvernmarka, Lånke, Stjørdal 19.1.2001 (BWa)

Ringnebbmåke *Larus delawarensis* NSKF 1 ad. Vinge 17.4.2000 (Einar Sæter). Dette er det andre funnet i fylket av denne nordamerikanske måkearten. Første funn var fra Lundleiret 3.5.1995.

Hvitvingesvarterne *Chlidonias leucop-terus* NSKF 1 ind. Øksninga 4.6.1997* (FKu, Aina Bye, Tormod Aune). Denne observasjonen har vært liggende hos NSKF lenge før den ble godkjent. Dette er tredje funnet i fylket. De forrige er fra Nærøy i mai 1988, og Leksdalsvatnet, Verdal i juni 1996.

Jordugle *Asio flammeus* Vinterfunn: 30-50 ind. Egga, Meråker, desember 2001 (KIU m.fl.). Det eksepsjonelt høye antallet fra Meråker i desember er en etterdønning av de enorme forekomstene av lemen dette året. En person rapporterte om mellom 50-100 ind. men et mer realistisk antall er 30-50. Utover vinteren minket antallet, se bl.a. omtale for 2002.

Bieter *Merops apiaster* NSKF 1 ind. Husbymarka, Stjørdal 23.7.2001 (BNy). Første funn i Nord-Trøndelag av denne spektakulære fuglen.

Hærfugl *Upupa epops* 1 ind. Dalsnes, Forradal, Stjørdal høsten 1970 eller 1971 (Eilif Bremseth), 1 ind. Vestgård, Levanger 6.10.1981 (BAS), 1 ind. Skogn, Levanger om høsten, ca 1995 (Dag Ringstad), 1 ind. Langstrand, Vetterhusbotn,

Rugde. Foto: Trond Sørhuus

Namsos høsten 1997 (Torfinn Guldvik)
Vintererle *Motacilla cinerea* Hekkefunn: Reir med 6 egg funnet Røssfossen i Leksa, Stjørdal, 4 unger ble ringmerket 1.6.2001 (BWa, JAA, TRØ). I tillegg til det hekkende paret ble det sett en hann samme sted 3. 6 (BWa, JAA). Øvrige funn: 1 hann Sunnan, Steinkjer 11.4.2001 (KAS, BES), 1 F Jullumsfossen, Leksa, Stjørdal 27.4.2001 (BWa, TRØ)
Stillits *Carduelis carduelis* 5 ind. Langåsdammen 10.4.1995 (BAS)

OBSERVASJONER FRA 2002:

Smålom *Gavia stellata* # Største antall var 43 ind. Tautra 15.9 (TRØ, BNy).

Storlom *Gavia arctica* Store antall: 44 ind. Tautra 20.7 (Thingstad m.fl.2003)

Islom *Gavia immer* 2 ind. Tautra 3.2 (RPe), 1 ind. Hoøya, Steinkjer 26.10 (AVa)

Gulnebbblom *Gavia adamsii* Tautra: 1-4 ind. 23.1-5.5 (Thingstad m.fl, TSø, MVa, RPe), 1 ind. 26.12 (MVa)

Dvergdykker *Tachybaptus ruficollis* Kun registrert i Levangersundet med 1 ind. i perioden 2.2-6.4 (TSø, ASø, TKo) og fra 25.10 og ut året (TKo, TRe). En uvanlig sommerobservasjon ble gjort av 1 ind. i utløpet av Levangerelva 26.6 (BAS).

Toppykker *Podiceps cristatus* # Tautra: Største antall var 18 ind. 3.1 (Tomas Aarvak, TKo) og 11 ind. 26.12 (MVa). Leksdalsvatnet: 2 ind (par?) 12.5-12.6 (BAS, TSø m.fl.). Hammervatnet: 1 ind. 17.-21.4 (BNy, MHu, Arild Husby). Øvrige funn: 3 ind. Borgenfjorden, Inderøy 19.1 (EMo).

Horndykker *Podiceps auritus* # Ferskvannsfunn utenom kjente hekkeområder: 1 par Kvesjøen, Lierne 11.5 (THa, PIV). Store antall: 143 ind. Tautra 3.9 (Thingstad m. fl. 2003)

Knoppsvane *Cygnus olor* 1 ad. Sjøåsen, Namdalseid 16.2 (PIV), 1 2K Ørin 30.3 (TSø, HSø, ASø), 1 ad. Movatnet 21.04-23.06 (MHu, MVa, TRe, TKo, MMø). Fuglen i Movatnet har vært en gjenganger i mange år.

Sangsvane *Cygnus cygnus* Hekkefunn: 1 par m. 3 pull Flatanger 5.6 (Ole Martin Dahle), 1 par m. 2 store pull Snåsa (samme lokalitet siden midten av 1990-

tallet) 21.7 (PIV), 1 par m. 4 pull Verran sommeren 2002 (Sigmund Haldås medd O. K. Antonsen). I tillegg skal to andre hekkefunn være gjort i fylket, men det er ikke kjent nærmere detaljer om disse.

Sædgås *Anser fabalis* # Hekkefunn:

1 par m. kull Røyrvik i juni (ØSp).

Trekkobservasjoner: 6 ind. i perioden 29.3-14.5 i Verdal, Steinkjer og Inderøy, med unntak av en fugl på Vellamelen som var stedfast 17.4-30.11 (AVa). I indre strøk ble ca 30 ind. sett Huddingsdalen, Røyrvik i mai (ØSp).

Hekkefunnet er det første på flere år.

Kortnebbgås *Anser brachyrhynchus* # Første vårfunn: 85 ind. Eide, Levanger 29.3 (TRe). Store antall: 8000 ind. Ørin 11.5 (TRe), 6000 ind. Alnesfjæra 12.5 (TRe, KMO).

Tundragås *Anser albifrons* (ikke underartsbestemt) # 6 ind. i perioden 22.4-26.5 i Verdal, Inderøy og Levanger. Det er viktig at observatørene merker seg hvilken underart tundragjessene hører til.

Tundragås *Anser albifrons albifrons* # 8 ind. i perioden 4.-20.5 i Levanger, Verdal og Steinkjer. Fra høsten foreligger en obs: 29 ind. Lilleøen, Overhalla 5.10 (AVa).

Grønlandsk tundragås *Anser albifrons flavirostris* 1 ad. Fosslandsosen, Namsos 1.-5.10* (Nils Roger Duna), 10 ad + 17 juv. Lunnavatnet, Steinkjer 6.10 (AVa).

Grågås *Anser anser* # Store antall: 595 ind. rastet og 50 ind. trakk over mot SV Alnesfjæra 14.9 (TRe, KMO, BAS).

Stripegås *Anser indicus* 9 ind. Tautra 9.6 (RPe), 17 ind. Tautra 20.8 (Thingstad m.fl 2003), 12 ind. Falstadbukta 28.8 (BAS), 13 ind. Skjervesflatene, Ronglan, Levanger 6.9 (MHu), 1 ind. Alnesfjæra 14.9 (BAS, TRe, KMO), 1 ind. Falstadbukta 18.9 (BAS), 1 ind. Alnesfjæra 22.9 (BAS). Det er trolig fugler fra den samme flokken som har vært både her og der.

Snøgås *Anser caerulescens* 1 ind. av varianten "blågås" Fiborgtangen 3.5 (BAS) og Alnesfjæra 12.5 (TRe, KMO).

Kvitkinngås *Branta leucopsis* #

Et sted mellom 9 og 12 ind. i perioden 12.4-17.5 i Levanger, Verdal og Steinkjer. Største antall var 4 ind. Minsås, Verdal 26.4 (TSø, ASø).

Ringgås *Branta bernicla* (ikke underartsbestemt) 1 ind. Fiborgtangen 8.5, 14.5 og 16.5 (BAS). Her er det også viktig å underartsbestemme ringgjessene.

Ringgås *Branta bernicla bernicla* (mørkbuket) 1 ind. Fiborgtangen 10.5 (TRe, KMO, KAS, BES m.fl)

Ringgås *Branta bernicla hrota* (lysbuket) 1 ind. Fiborgtangen 5.5 (TSø, ASø).

Gravand *Tadorna tadorna* # Stort antall: 22 ind. Halsøen, Stjørdal 1.4 (BNy).

Seint høstfunn: 1 ind. Halsøen 12.11 (BNy)

Mandarinand *Aix galericulata* 1 M Nustadfoss, Meråker 9.4 og noen dager framover* (Beate Brurok Moen, Kåre Bent Sunde, G. Wæhre, KIU m.fl)

Snadderand *Anas strepera* # 16 ind. i perioden 29.4-29.5: Hammervatnet: 1 par 29.4-1.5 (MVe, Einar Sæter, THa, TRØ). Ørin: 1-3 ind. 3.-12.5 (BAS, TSø m.fl.). Tautra: 1 par 5.5 (MVa, AIA). Halsøen: 1 M 5.5 (TRØ). Leksdalsvatnet (V): 1-2 M 6.-9.5 (TSø). Fiborgtangen: 1-3 M 8.-16.5 (BAS, TRe, KMO, MVe m.fl.). Eidsbotn: 1 par 16.5 (MVe). Sandfærhus: 1 M 21.-29.5 (BNy).

Krikkand *Anas crecca* Vinterfunn: 2 M + 1 F Bogen, Steinkjer 2.2 (AVa). Tidlig vårfunn: 23 ind. Eidesøra, Levanger 31.3 (TRe).

Stjertand *Anas acuta* # Vinterfunn: 1 M Vikanbukta 8.1 (BNy) og 3.2 (EHu), 2 M + 1 F Halsøen 13.1-9.2 (EHu, TRØ), 1 M + 1 F Tautrasvaet, Tautra 2.2 (RPe), 1 M Falstadbukta 3.2 (TRe).

Tabell 2. Månedlig forekomst av stjertand i Nord-Trøndelag i 2002: Se rapporten på internett.

Knekkand *Anas querquedula* # Minst 16 ind i perioden 4.5-7.7: Klingsundet: 1 par 4.5 (AVa), 2 M 12.5 (THa, PIV). Hammervatnet: 1 par 4.-12.5 (MHu m.fl.), 3 M + 2 F-f. 24.6 (MVe), 3 ind. F-f. 7.7 (MHu). Lømsen: 1 M + 2 F 9.5 (AVa). Leksdalsvatnet (V): 1-3 M 11.5-11.6 (TSø, ASø m.fl.). Vellamelen: 1 M 15.-24.5 (AVa). Langåsdammen: 1 M 18.-20.5 (BAS).

Skjeand *Anas clypeata* # 3 par hekkende, og totalt ca 33 ind. registrert: Hammervatnet: observert fra 29.4 (MVe), største

antall var 5 M + 4 F 9.5 (TRe, KMO) og 3 par ble påvist hekkende (MHu). Leksdalsvatnet (V): Obs. fra 25.4-11.6, største antall 4 par 10.-13.6 (TSø). Stjørdal: 1 par Bergshølen 5.5 (TRØ), 1 par Skei, Øvre Langstein 5.-9.5 (JKS), 2 par Sandfærhus 10.6 (BNy). Tautra: 1 M 5.-7.5 (MVa, RPe). Lierne: 1 M Kvesjøen 11.5 (THa, PIV). Fiborgtangen: 1 M 19.-20.5 (Andreas Winnem, TRe, KMO) og 28.6 (BAS). Klingsundet: 1 M 12.5 (THa, PIV). Vellamelen: 1 par 15.-20.5, 2 par 16.6, 1 M 21.6 (AVa).

Topppand *Aythya fuligula* # Vinterfunn: 1 F-f. Hyllbukta, Røra, Inderøy 10.1 (TSø, HSø), 1 M Halsøen 20.1 (EHu), 1 M Vikanbukta 15.2 (PIV). Store antall: 90 ind. Lømsen 22.9 (PIV)

Bergand *Aythya marila* Vinterfunn: 3 ind. Hyllbukta, Røra, Inderøy 10.1 (TSø, HSø), 2 ind. Steinvikholmen, Stjørdal 3.2 (EHu), 7 ind. Vikanbukta 3.2 (EHu) og 10 ind. 15.2 (PIV).

Lappfiskand *Mergus albellus* 1 M Sunnan, Snåsavatnet, Steinkjer 2.6 (EMo), 1 F-f. Lunnvatnet, Steinkjer 28.8 (AVa) og sannsynligvis samme fugl Lømsen 25.9 og 1.10 (AVa).

Musvåk *Buteo buteo* 1 ind. på trekk fra Vikaleiret, Frosta og over Åsenfjorden mot Forbordsfjellet, Stjørdal 14.5 (RPe)

Fjellvåk *Buteo lagopus* Vinterfunn: 1 ind. Høylandet vinteren 2001/02 (Karl Brøndbo), 1 ind. (2K) 20.1 Tronesbukta, Verdal (TSø), 1 ind. Langåsdammen 17.2 (BAS), 1 ind. Haukåsen, Åsen i Levan-ger 28.12 (MHu).

Fjellvåken er svært sjelden om vinteren, og det er ofte flere år mellom hvert vinterfunn, men denne forekomsten kom i kjølvannet av lemenåret 2001/02

Fiskeørn *Pandion haliaetus* Hekkefunn: 1 lokalitet med vellykket hekking: 1 par med 1 unge, Steinkjer kommune (AVa, Geir Morten Elstad), ungen ringmerket

20.7 (Inge Hafstad) (Vanebo 2002), 1 par v. reir, Lierne 11.5 (PIV, THa), 1 par v. reir, Lierne 15. 7 (KIs), 1 ind. i potensielt hekkeområde, Snåsa 4.8 (BAS). Andre funn: 1 ind. Ørin 9.5 (TSø, ASø, TRØ), 1 ind. Reitan, Verdal 15.8 (TFo), 1 ind. Ørin 21.8 (HSø), 1 ind. Ørin 2.9 (MHu).

Tårnfalk *Falco tinnunculus* Vinterfunn: 1 ad. Husbylia, Stjørdal 10.12 (JAA)

Dvergfolk *Falco columbarius* Vinterfunn: 1 ind. Figga, Leksdalsvatnet, (S) 5.12 (TSø).

Vandrefalk *Falco peregrinus* Hekkefunn: Sannsynligvis en hekking i Verdal (TRe, KMO). Øvrige funn: 1 ind. Ørin (trolig ad F) 1.1-4.4 (TSø, HSø), 1 ad. trolig F, Lundleiret 20.1 (EMo), 1 ad. Viksjøen, Stjørdal i april (Ingar J. Øien), 1 ad. som tok krykkjeunge fra krykkjeberget i Rørvik, Vikna 20.6 (BGS, Gry Helen Røvik), 1 F Tautra 15.9 (BNy, TRØ).

Vaktel *Coturnix coturnix* # Minst 10 ind. i perioden 28.5-15.7: Stjørdal: 4 lokaliteter. Verdal: 3 lok. Verran: 1 lok. Grong: 1 lok. Vikna: 2 lok. (trolig samme ind.)

Vannrikse *Rallus aquaticus* 1 syng. Hammervatnet 16.5 (MVe)

Åkerrikse *Crex crex* # Mange åkerrikser satt og raspet i åkrene i år. 7 ind. i perioden 25.5-13.7: Stjørdal: 5 lokaliteter. Verdal: 1 lok. Inderøy: 1 lok.

Sothone *Fulica atra* # Hekkefunn: Hammervatnet: 2 par (MHu). Leksdalsvatnet (V): 1 par (TSø m.fl.). Tautra: 1 par (RPe).

Trane *Grus grus* # Store antall: opptil ca. 400 ind. Overhalla i september (PIV, AVa, Stig Jønsson), maksimum 14.9 (PIV). 388 ind. Leirådal, Verdal 19.9 (Børge Botnen). Forløpet av trekket i Nord-Trøndelag høsten 2002 er å finne på internett: www.grusgrus.no

Dverglo *Charadrius dubius* 1 ind. Sandfærhus, Stjørdal 7.7 (BNy)

Dvergsnipe *Calidris minuta* Vårfunn: 1 ind. Ørin 25.5 (TSø)

Myrsnipe *Calidris alpina* # Vinterfunn: 15 ind. Ørin 2.2 (TSø), 8 ind. Tautra 17.3 (MVa), 3 ind. Halsøen 30.11 (EHu), 4 ind. Halsøen fra 10.12 og ut året (BNy, TRØ), 2 ind. Tautra 26.12 (MVa).

Fjellmyrløper *Limicola falcinellus* 1 ind. Ørin 25-28.5 (TSø, ASø, MVa). To funn er gjort i hekketida: 1 ind. varslet i typisk hekkebiotop på en lokalitet i Røyrvik 14.7 (KIs), 1 flygedyktig unge sett på en lokalitet i Meråker 23.7 (KIs, KIU).

Enkeltbekkasin *Gallinago gallinago* Vinterfunn: 1 ind. Ørin, Verdal 3.1 (TSø)

Dobbeltbekkasin *Gallinago media* 8 ind. på spillplass Nordbellingsvollen, Verdal 1.6 (TSø, ASø)

Svarthalespove *Limosa limosa* Underarten L. l. islandica: 1 ind. Fiborgtangen 29.4-16.5 (MVe, KMO, KAS, BES, BAS m.fl.) og 1 ind. Vellamelen 7.9-20.10 (AVa). Vellamelen-fuglen var ringmerket på Island 6.7 samme år av Peter Potts. Underarten L. l. limosa er sett med 1 ind. Vellamelen 7.5 (AVa), 1 ind. Ørin 21-26.6 (TSø), 1 juv. Langøra, Stjørdal 25.9 (BNy)

Småspove *Numenius phaeopus* Tidlig vårtrekk: 1 ind. Fiborgtangen 19.4 (TRe)

Storspove *Numenius arquata* Vinterfunn: 1 ind. Falstadbukta 3.2 (TRe)

Rødstilk *Tringa totanus* Vinterfunn: 11 ind. Tautra 17.3 (MVa), 2 ind. Tautra 26.12 (MVa)

Fjelljo *Stercorarius longicaudus* Hekking: 2 ad. + 1 juv. Hykkelfjell, Lierne 6.8 (BAS)

Dvergmåke *Larus minutus* Dvergmåkene var på plass igjen i Leksdalsvatnet i 2002: 6 ind. 11.5 (TRe, TSø, ASø), økte til 14 ad. 18.5 (TSø, ASø). Det er ikke rapportert om siste observasjonsdato eller bekreftet hekking. 2 ad. Forne- stangen, Fossemvatnet, Steinkjer 29.5 (EMo).

Fiskemåke *Larus canus* Store antall, vinter: Ca 250 ind. Vikaleiret, Frosta 3.-20.2 (RPe)

Grønlandsmåke *Larus glaucoideus* 1 ind. (trolig 4K) Halsøen 2.2 (Andreas Winnem). 1 2K Storleiret, Frosta 3.2. Denne fuglen ble oppdaget som følge av

Knekkand hann Leksdalsvatnet 20.05.02.

Foto: Trond Sørhuus

3K polarmåke Verdal
havn 07.03.02.

Foto: Trond Sørhuus

at observatørene oppdaget en hønsehauk-hunn på jakt i stormåkeflokk. Måka ble oppdaget i samme øyeblikk som hauken tok den, og artsbestemt etter at hauken hadde landet på bakken med byttet i klørne (BNy, Bjørn Fuldseth). 1 2K Storleiret-Vikaleiret 10.2 og 17.2 (RPe), 1 ad/5K Vinge 29.3 (TRØ), 1 3K Vinge 8.4 (MVe).

Polarmåke *Larus hyperboreus* 1 2K Storleiret 2.-3.2 (RPe), 1 3K Måsøya, Verdal 2.2 (TSø), 1 ind. Verdal havn 27.2 (EHu)

Ubestemt polar-/grønlandsmåke *Larus hyperboreus/glaucoides*
1 ind. Vikanbukta 3.2 (EHu)

Tyrkerdue *Streptopelia decaocto* #
Stjørdal: 3 ind. Frosta: 1 ind. Levanger: 1 ind. Verdal: 21 ind. Steinkjer: 1 ind. Vikna: 1 ind.

Spurveugle *Glaucidium passerinum*
Hekkefunn: 1 par hekket i kasse Torsbjørkdal, Meråker, 7 unger ringmerket. (KIU, Tore Ericsson).

Kattugle *Strix aluco* I alt 36 kassehekkinger registrert i kommunene Stjørdal, Frosta, Levanger, Verdal, Inderøy og Overhalla. Til sammen 78 reirunger ringmerket (Kattugleprosjektet – NOF avd. NT).

Lappugle *Strix nebulosa* 1 ind. Okkenhaug, Levanger 25.12 (KMO).

Hornugle *Asio otus* 2 ind. Vera, Verdal 26.3 (TSø, ASø, HSø, OVo), 1 syng. Skei, Øvre Langstein, Stjørdal 22.4-4.5 (trolig 2 ind. 27.4) (JKS), 2 ind. januar-april Hoset, Ytteråsen, Stjørdal (PIV), 1 ind. syng. 2.-5.5 Hoset, Ytteråsen, Stjørdal (PIV), 1 ad. funnet trafikkdrept, Haraldreina, Stjørdal 13.10 (Odd Erik Schønberg).

Jordugle *Asio flammeus* # Seine

høstfunn/vinterfunn: 3-4 ind. Egga, Meråker 10.2 (TRØ) Se kommentar under "observasjoner fra tidligere år".

Gråspett *Picus canus* # 10 gråspetter er rapportert i 2002, men ingen hekkefunn: Stjørdal: 4 ind. (jan-mar, sep, nov, des). Levanger: 1 ind. (feb). Verdal: 2 ind. (mai, okt). Steinkjer: 1 ind. (mar). Fosnes: 1 ind. (feb). Lierne: 1 ind. (feb).

Grønnspekk *Picus viridis* # 14 ind. er registrert, derav et hekkefunn: Stjørdal: Hekking: 1 M registrert i mai, F sett med unge 2.7 Dullum (BNy, PIV, TRØ). Øvrige funn: 4 ind. (jan-apr, jan (funnet død), okt, okt-des). Levanger: 1 ind. (aug). Verdal: 2 ind. (apr-mai, apr). Steinkjer: 3 ind. (feb, apr). Vikna: 2 ind. (jun). Hekkefunnet i Stjørdal er det første bekreftede for kommunen.

Tretåspett *Picoides tridactylus*
Hekkefunn: 1 F + 1 juv. Nordfjellet, Steinkjer 17.7 (AVA)

Vintererle *Motacilla cinerea* Hekkefunn: 1 F + 2 juv Lundsølv Steinkjer 23.5 (Svein Karlsen, Leif Inge Paulsen). Øvrige funn: 1 ind. Røssfossen, Leksa, Stjørdal 14.4 (TRØ), 1 M Hopla, Levanger 26.4-7.5 (TSø, ASø m.fl.), 1 M Havdalselva, Nordli, Lierne 31.5 (MVe, KHe), 1 F Gudå, Meråker 22.9-6.10 (TRØ), 1 1K eller F funnet nylig død, Gran, Snåsa 1.12 (Pål Mølnvik)

Svartryggerle *Motacilla alba* 1 M Vikaleiret, Frosta 15.7 (RPe)

Sidensvans *Bombicilla garrulus* #
Sommerfunn: 2 ind. Stormoen, Verdal 20.7 (HSø), 2 ind. Storåselva, Snåsa 21.7 (PIV).

Måltrost *Turdus philomelos* Vinterfunn: 2 ind. Velvang, Stjørdal 26.12 (JAA) i en flokk med ca 1500 gråtrost.

Rødvingetrost *Turdus iliacus* Vinterfunn:

1 ind. Røstad, Levanger 26.12 (KMO), minst 20 ind. Velvang i samme flokk som for måltrost (JAA).

Duetrost *Turdus viscivorus* 1 ind. Ørin 8.4 (TSø, HSø, Inge Storholmen, OVo, MHu), 1 ind. Linneset, Sørli, Lierne 25.5 (MVe, KHe).

Gresshoppesanger *Locustella naevia*
1 syng. ind. Klumpvatnet (Klumpjønn), Vikna 24. og 26.6 (BGS, MMø), 1 syng. Værnesmoen, Stjørdal 18.7 (HØy). Første funn både for Vikna og Stjørdal kommuner

Rørsanger *Acrocephalus scirpaceus*
2 syng. Hammervatnet 23.-24.6, en av disse hørt fram til 2.7 (MHu, Arild Husby, m.fl.).

Det sjette funnet i fylket, og det andre for Hammervatnet.

Munk *Sylvia atricapilla* Vinterfunn: 1 F Staupslia, Levanger 10.11 (KMO), 1 M Auran, Stjørdal 1.12 (JAA)

Bøksanger *Phylloscopus sibilatrix* 2 syng. Linnes, Sørli, Lierne 1.6 (MVe, KHe)

Lappmeis *Parus cinctus* Minst 10 ind. Arvatnet, Lierne ultimo februar (Ola & Sven Olav Nordsteien m.fl.), 1 par med 4-5 store pullus Namsvatnet, Røyrvik 20.7 (ØSp). Sommeren 2002 ble et blandingspar av lappmeis og granmeis funnet hekkende i Muru, Nordli, Lierne, med vellykket hekking (Thingstad & Vie, i trykk). Det er bare noen svært få registreringer i hekketida i fylket, og noe hekking er ikke påvist på ca 50 år. Utflydde unger er registrert to ganger (i 1996 og ovenfor) i Røyrvik, og med unntak av blandingshekkinga er det ennå ikke gjort noen konkrete reirfunn. Vinterflokken på 10 ind. er det største antallet som er registrert i fylket.

Spettmeis *Sitta europaea* # Funnet hekkende på fire lokaliteter: 1 par hekket i fuglekasse, Reberg, Stjørdal (Ståle Trang, Maj-Britt Juul). 1 par hekket i gammelt flaggspekkthull, Staupshaugen, Levanger (TRe). 1 par hekket i gammelt tretåspettthull, Innsvatnet, Verdal (TFo). 1 par hekket i fuglekasse Vera, Verdal (TSø, Dag Høvde). Sannsynlig hekking Røstad, Levanger (MHu).

Varsler *Lanius excubitor* # Sommerfunn/ hekkefunn: 1 ind. Kvesjøen, Lierne 11.5

(THa, PIV), 1 ind. Ytteråsen, Stjørdal 1.6 (Jon Peter Stav), 1 ind. Ognalden, Steinkjer 2.6 (AVa), 2 flygedyktige unger, Storfloen, Røyrvik 14.7 (KIs), 2 ind., sannsynligvis utflydde unger Hundskinnryggen, Øvre Forra naturreservat, Levanger 21.7 (KIs).

Nottekråke *Nucifraga caryocatactes* # Minst 14 ind. registrert i perioden 8.7-15.12 i følgende kommuner: Stjørdal: 10 ind. Levanger: minst 2 ind. Verdal: 1 ind. Namsos: 1 ind.

Kornkråke *Corvus frugilegus* 1 ind. Holsandlia, Skogn 18.3 (MHu)

Pilfink *Passer montanus* 1 syng. Alnesfjæra 1.4 (TRe), 2 ind. Stokkmoen, Stjørdal 2.6 (PIV), minst 30 ind. Vinge 25.8 (EHu), 1 ind. Havfrua, Rinnleiret 17.10 (TSø), opptil 16 ind. sett på foring Einhaugen, Frosta fra 22.12 og ut året (MVa, Roald Vang, Rolv Vang ("Vangsgutane"))

Stillits *Carduelis carduelis* 2 ind. Vikanlandet, Stjørdal 6-26.1 (TRØ, BNY), 1 ind. på foringsplass, Skei, Øvre Langstein, Stjørdal 9.2 (JKS).

Polarsisik *Carduelis hornemanni* 1 ind. Vellamelen 17.2* (AVa)

Båndkorsnebb *Loxia leucoptera* # Minst 112 ind. registrert i perioden 31.7-31.12, fordelt på måned: juli (1), august (minst 9), september (17), oktober (minst 4), november (32), desember (50), og kommuner: Stjørdal: minst 11 ind. Meråker: 6 ind. Levanger: 52 ind. Verdal: 23 ind. Inderøy: 7 ind. Steinkjer: 7 ind. Snåsa: 7 ind.

Rosenfink *Carpodacus erythrinus* 1 2K M Valøya, Ytter-Vikna, Vikna 14.6 (BGS). Første funn for Vikna.

Konglebit *Pinicola enucleator* # 1 syng. Muru, Nordli, Lierne 3.4 (MVe, KHe).

Kjernebiter *Coccothraustes coccothraustes* # 11 ind. registrert gjennom hele året, fordelt på Stjørdal: 2 ind. Meråker: 4 ind. Verdal: 2 ind. Steinkjer: 3 ind.

Vierspurv *Emberiza rustica* 2 syng. M, Ulen, Sørli, Lierne 1.6 (MVe, KHe) En ettertraktet og eksotisk art for trønderske fuglefolk, og Lierne er den sikreste "lokaliteten" for å treffe vierpurv!

Tabell 3. Arter hvor det foreligger observasjoner som ikke er med i denne

rapporten, men som er å finne på hjemmesida til LRSK/Nord-Trøndelag: <http://www.nofnt.no/news/lrsk.htm>

Smålom *Gavia stellata*
Kortnebbgås *Anser brachyrhynchus*
Tundragås *Anser albifrons albifrons*
Brunnakke *Anas penelope*
Snadderand *Anas strepera*
Ærfugl *Somateria mollissima*
Praktærfugl *Somateria spectabilis*
Havelle *Clangula hyemalis*
Svartand *Melanitta nigra*
Havørn *Haliaeetus albicilla*
Fasan *Phasianus colchicus*
Tjeld *Haematopus ostralegus*
Polarsnipe *Calidris canutus*
Sandløper *Calidris alba*
Temmincksnipe *Calidris temminckii*
Tundrasnipe *Calidris ferruginea*
Fjæreplytt *Calidris maritima*
Kvartbekkasin *Limnodytes minimus*
Lappspove *Limosa lapponica*
Sotsnipe *Tringa erythropus*
Steinvender *Arenaria interpres*
Svømmesnipe *Phalaropus lobatus*
Fjelljo *Stercorarius longicaudus*
Ringdue *Columba palumbus*
Haukugle *Surnia ulula*
Horn/Jordugle *Asio otus/flammus*
Tårnseiler *Apus apus*
Vendehals *Jynx torquilla*
Gråspett *Picus canus*
Dvergspett *Dendrocopos minor*
Låvesvale *Hirundo rustica*
Linerle *Motacilla alba*
Rødstrupe *Erithacus rubecula*
Gråtrost *Turdus pilaris*
Sivsanger *Acrocephalus schoenobaenus*
Gråfluesnapper *Muscicapa striata*
Stær *Sturnus vulgaris*
Bokfink *Fringilla coelebs*
Bjørkfink *Fringilla montifringilla*
Konglebit *Pinicola enucleator*
Lappspurv *Calcarius lapponicus*
Snøspurv *Plectrophenax nivalis*

OBSERVATØRER (med mer enn to observasjoner):

AIA	Aslaug Irene Aftret
ASø	Anders Sørhuus
AVa	Arne Vanebo
BAS	Bjørn Arild Steinsmo
BES	Beata Solbakken

BGS	Bård Gunnar Stokke
BNy	Bård Nyberg
BWa	Børge Wahl
EHu	Einar Hugnes
EMo	Erlend Moen
ESæ	Einar Sæter
FKu	Franz Kutschera
HSø	Halvor Sørhuus
HØy	Hilde Stol Øyan
JKS	Jon Kristian Skei
JAA	Jo Anders Auran
KAS	Kjetil Aadne Solbakken
KHe	Knut Hellandsjø
KIs	Kjell Isaksen
KIU	Karl Inge Uppstrøm
KMO	Karen Margrete Okstad
MHu	Magne Husby
MMø	Morten Mørkved
MVa	Morten Vang
MVe	Morten Venås
OVo	Olav Vøllan
PIV	Per Inge Værnesbranden
RPe	Roar Pettersen
TFo	Trygve Forberg
THa	Trond Haugskott
TKo	Terje Kolaas
TRe	Tore Reinsborg
TRØ	Tom Roger Østerås
TSø	Trond Sørhuus
ØSp	Øyvind Spjøtvoll

Thingstad, P.G. & Vie, G.E. (i trykk).

Some new observations of Siberian Tit (*Parus cinctus*) from its presumed distribution gap area in Scandinavian, and an instance of hybridisation between Siberian Tit and Willow Tit (*P. montanus*). *Ornis Norvegica* 2X: xx-xx.

Thingstad, P.G., Frengen, O., Hokstad, S. & Stokland, Ø. 2003: Tautra med Svaet naturreservat og fuglefredningsområder. Ornitologisk og marinbiologisk status før bruåpningen i veimoloen over Svaet. Vitenskapsmuseet Rapp. Zool. Ser. 2003, 1: 1-67. NTNU.

Vanebo, A. 2002: Fiskeørna og LRSK-rapporten. Trøndersk Natur (2) 29: 36-38.

Observasjoner til LRSK/Nord-Trøndelag sendes til :

Per Inge Værnesbranden, Innherredsveien. 42, 7500 Stjørdal, eller på e-post: lrsknt@nofnt.no

TILBAKEBLIKK

Klipp fra eldre TN-årganger

Det var i 1972 et prøvenummer av *Trøndersk Natur* ble sendt ut til ”tenkelige og utenkelige potensielt interesserte” - gratis. Det første ”offisielle” nummeret av TN kom ut i 1973, og et årsabonnement kostet da kr 10,00.

Tilbakeblikket denne gangen blir bare så kort. På grunn av tidspress og andre uventede hendelser for flere enn undertegnede, må leserne vente til neste nummer med å få et mer grundig tilbakeblikk på TN.

Kråka på forsida til TN nr. 1-1973 er fotografert av Jon Østeng Hov.

red.

OBSERVASJONER: SISTE NYTT

av Einar Sæter

"Siste nytt"- spalten denne gang tar for seg perioden fra årsskiftet til et stykke ut i juni. Vi starter med en dvergdykker i Glåmos, Røros sett i påska. Arten er også sett på mer tradisjonelle steder som Levangersundet, Straumen i Rissa, Gammelosen på Orkanger og på Gaulosen.

Ei egretthege ble oppdaget av fastboende på Titran 25. mai og var fortsatt til stede dagen etter. Ei enslig havsule ble sett trekkende ved Trolla i Trondheim 12. mai. Arten blir langt fra observert årlig i Trondheimsfjorden. For mange er vårtrekket av kortnebbgås gjennom Trøndelag årets høydepunkt. Sammen med kortnebbgjessene følger det også andre arter som ringgås, tundragås, sædgås, snøgås og hvitkinngås, så også i år. På Ørlandet ble ei dverggås sett sammen med grågjess i april, mens hele 27 stripegjess beitet ved Hostovatnet i Orkdal 7. juni. På Lundleiret i Steinkjer ble ei rustand oppdaget

Egretthege Titran, Skutumpah 24.4.03.
Foto: Kjetil Aadne Solbakken

28. april, noen dager senere ble trolig samme fugl funnet på Vinge på Skatval. En annen art som helt sikkert har sin opprinnelse fra en park eller en privat samling sør i Europa er mandarinanda. Denne våren har Uttian på Frøya og Nedre Leirfoss hatt besøk av hver sin hann.

Mens vi i fjor hadde en invasjonstypet forekomst av snadderender i Norge og Trøndelag, ser det ut til av

vi i år er tilbake til normalen med funn på Litjvatnet i Agdenes, Ørin i Verdal, Lundleiret og Vellanmelen i Steinkjer og Gaulosen i Trondheim. To taffelender var i Hådalen, Røros 8. mai, den faste brilleanda på Ørin 14. mai mens rundt 10 lappfiskender er sett rundt omkring i våre fylker denne vinteren og våren. Den meget sjeldne islandsanda skal være sett i Laksjøen i Lierne i mai. Blir denne godkjent av NSKF, er det første funn av arten i Norge siden den berømte hannen i Buvika på 80-tallet. Ikke fullt så sjelden er stivhaleanda. Denne våren er det gjort funn av arten på Vellanmelen 11. mai og senere i Eidsvatnet i Bjugn. Begge var hunner.

Av rovfugl tar vi med et par vepsevåk som trolig (og dessverre) hekker på svensk side av grensa til Sørli, men som ble sett i spillflukt på norsk

Egretthege Titran, Frøya 25.5.03.
Foto: Kjetil Aadne Solbakken

side 1. juni. En feltinnsats i Lierne eller Røros vil kanskje kunne gi det første trønderske hekkefunn på 80 år.

Videre er det gjort observasjoner av 3 *myrhauk*, 2 *sivhauk* og 3 *musvåk* så langt i år. Det er gjort sparsomt med funn av syngende rikser, ei *myrrikse* sang allerede fra 8. mai på Reppesleiret i Stjørdal, og ei *vannrikse* ble hørt ved Leksdalsvatnet fra 13. mai. Her vil det ganske sikkert bli gjort flere funn utover sommeren.

Hele tre *sivhøner* er meldt inn, Litjvatnet i Agdenes, Hammervatnet i Åsen og på Ringvei Trondheim. Sistnevnte fugl er der for tredje år på rad.

Det ble tidlig klart at det var gode muligheter for *avosett* i Trøndelag i år, da det ble gjort uvanlig mange funn av arten i den sørlige delen av Østlandet. Og ganske riktig, en fugl ble oppdaget på Ørin 18. mai. Den samme fuglen (eller en annen) var på Fiborgtangen ei ukes tid senere og er fortsatt til stede 9. juni.

Tre *svarthalespover* er sett i år, enkeltindivid på Gaulosen, Eidsvatnet og Eidsbotn, noe som er langt under normalen for arten.

Det at *hettemåkene* på Leksdalsvatnet har hatt et dårlig år for andre år på rad, ser ut til å ha hatt negative konsekvenser på *dvergmåka* også. Kun to fugler er sett, og disse forsvant tidlig. Ellers er en 2k-fugl sett i Buvika i en periode fra 22. april.

Det var ingen god vinter for "hvitmåkene" heller, 4 funn av *grønnlandsmåke* og 3 funn av *polarmåke* er noe under det normale. Langt mere gledelig var det at et av få norske funn av *hvitvingesvarterterne* denne våren kom på Slettestjønnen i Rennebu. Fuglen ble oppdaget 24. mai, men forsvant så altfor tidlig dagen etter.

Turteldua som ankom Mølnbukt i Agdenes rundt 1. desember klarte seg helt til våren kom. Dette er første gang vi har hatt overvintrende turteldue i Trøndelag. En av våre andre duer, *skogdua*, ble i løpet av noen dager fra 30. mars funnet tre steder: Viggja, Lensvik og Hovin.

De to *lappuglene* vi kan melde om fra Ulvilla, Verdal og Brakstadmyra, Inderøy føyer seg pent inn i en liten invasjon i Norge denne vinteren.

Den største "bomben" denne gangen var ei *amursvale* som ble sett noen sekunder på Titran 24. mai, også når det gjelder amursvale har det vært uvanlig mange funn på landsbasis i år.

Det er sett *svartryggerler* på Tautra, Stavsengan, Gaulosen og Nidarø, mens en nattergal sang i Malvik 20. mai.

Syngende *rosenfink* er hørt i Austråtlunden på Ørland og i Viggja i Skaun.

Vi avslutter med hele 10 *stillits* som hadde tilhold i Malvik store deler av vinteren. Vi vil også minne om at det ellers i landet er sett mange *svarthalsdykkere* og *kornspurver* så langt i år. Så sett i gang og let!

Svarthalespove (u.s. islandica) Oystand. Malvik 8.6.03.
Foto: Kjetil Asbjørn Solbakken.

INNHold

NATTJEGERE	4
av Torgeir Krokan	
GRÅSPORVEN - ein heimkjær fugl	8
av Torborg Berge	
VISDOMMENS FUGL I FOKUS	12
av Gunnar Holt	
FUGLELEIKEN	17
Kryssord, spørsmål mm	
SMÅSTYKKER	21
Leserinnelegg, aktualiteter mm	
BEKKEBLØM (SOLEIHOV)	27
av Tor Erik Jenstad	
AMFIBIEUNDERSØKELSER	29
av Jon Kristian Skei	
PROSJEKT HØNSEHAUK	33
av Hans Martin Høiby	
Fugler i Nord-Trøndelag 2002	38
av Per Inge Værnesbranden	
TILBAKEBLIKK	44
Klipp fra eldre TN-årganger	
OBSERVASJONER: SISTE NYTT	45
av Einar Sæter	

